

Bærekraftig, klimavennlig og verdsatt

Landbruksplan for Porsgrunn og Skien

2016-2025

Vedtatt 08.09.2016

Forord

Porsgrunn og Skien kommuner utgjør en viktig landbruksregion i Telemark. Jordbruk og skogbruk har stor næringsmessig betydning for kommunene. Det er viktig å legge til rette for en fremtidsrettet og bærekraftig landbruksnæring med trygge arbeidsplasser for de som ønsker å satse og skape seg en fremtid innen landbrukssektoren.

De viktigste landbruksområdene i kommunene ligger nær byområdene. Dette er med på å skape press på jordbruksarealene. Jordvernet må ivaretas gjennom en langsiktig og konsekvent arealforvaltning med mål om å unngå nedbygging av matjord i våre kommuner.

Landbruksnæringen har satt seg høye mål om å bli en karbonnøytral næring innen 2030. Det er viktig at kommunene aktivt bidrar til at målene om et klimavennlig landbruk kan innfris.

Landbruket har også stor betydning for kommunenes befolkning for øvrig. Landbruket har gjennom generasjoner skapt et kulturlandskap som folk verdsetter og føler tilhørighet til. Det er viktig å legge til rette for en bruk av skog og kulturlandskapet som ivaretar hensynet til både næringsutøvelse, rekreasjon og miljøverdier.

Skien, mai 2016

Terje Sjøvaag
Prosjektansvarlig
Grenland landbrukskontor

Espen Nordstrand
Prosjektleder
Grenland landbrukskontor

Foto forside: Valleråsen med utsikt mot Porsgrunn, foto Bjørnar Løkstad

Innhold

1.	INNLEDNING	5
1.1	Bakgrunn	5
1.2	Organisering	5
1.3.	Forholdet til andre planer	6
1.4.	Revisjon	6
2.	RAMMEBETINGELSER OG FØRINGER	7
2.1.	Sentrale føringer.....	7
2.2.	Regionale og lokale føringer.....	7
2.3.	Juridiske rammebetingelser	7
2.4.	Økonomiske rammebetingelser	8
3.	STATUS FOR LANDBRUKET I SKIEN OG PORSGRUNN	9
3.1	Naturgrunnlaget	9
3.2	Eiendoms- og bedriftsstruktur	9
3.3	Utvikling og trender i utvalgte produksjoner	12
3.4	Skogbruk.....	14
3.5	Status tiltaksdel 2005-2015	16
4.	SATSINGSOMRÅDER.....	17
4.1.	Arealforvaltning og jordvern	17
4.1.1.	Mål for vern av jordbruksarealer	17
4.1.2.	Strategier for vern av jordbruksarealer	17
4.1.3.	Bakgrunn.....	17
4.2.	Næringsutvikling i landbruket	21
4.2.1.	Mål for næringsutvikling i landbruket:	21
4.2.2.	Strategier for næringsutviklingen i landbruket:	21
4.2.3.	Bakgrunn.....	22
4.3.	Klimavennlig landbruk	28
4.3.1.	Mål for et klimavennlig landbruk	28
4.3.2.	Strategier for et klimavennlig landbruk.....	28
4.3.3.	Bakgrunn.....	29
4.4.	Biologisk mangfold	34
4.4.1.	Mål for ivaretagelse av biologisk mangfold.....	34
4.4.2.	Strategier for ivaretagelse av biologisk mangfold	34
4.4.3.	Bakgrunn.....	34

4.5.	Friluftsliv	37
4.5.1.	Mål for ivaretagelse av friluftslivet.....	37
4.5.2.	Strategier for ivaretagelse av hensyn til friluftsliv.....	37
4.5.3.	Bakgrunn.....	37
5.	RETNINGSLINJER FOR LANDBRUKSFORVALTNINGEN	40
5.1.	Omdisponering av landbruksareal (jordloven § 9).....	40
5.2.	Deling av landbrukseiendommer (jordloven § 12):.....	42
5.3.	Boplikt (konsesjonsloven §§ 5, 9 og 11)	42
5.4.	Konsesjon ved erverv av skogeiendom (konsesjonsloven §9)	43
5.5.	Driveplikt (jordloven § 8).....	43
5.6.	Prioritering av økonomiske midler til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK).....	44
5.7.	Prioritering av spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL)	44
	Vedlegg 1 - Tiltaksplan 2016-2019	46
1.	Arealforvaltning og jordvern	46
2.	Næringsutvikling i landbruket	47
3.	Klimavennlig landbruk	49
4.	Biologisk mangfold	51
5.	Friluftsliv	52
	Vedlegg 2 – Strategiplan for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i landbruket 2016-2019	53

1. INNLEDNING

1.1 Bakgrunn

I 2006 ble «Landbruksmelding for Skien og Porsgrunn 2005 – 2015» vedtatt av bystyrene i Skien og Porsgrunn, henholdsvis 6.4.2006 og 11.5.2006. Det ble samtidig vedtatt at meldingen skulle revideres ved utløp av meldingsperioden.

Prosjektplan for revidering av felles landbruksmelding for Skien og Porsgrunn 2016-2025 ble vedtatt i begge kommuner våren 2015. Det ble definert følgende hovedmål:

«Innen 1.7.2016 skal en landbruksmelding for Porsgrunn og Skien være vedtatt politisk. Meldingen skal definere den lokale landbrukspolitikken i et langsiktig perspektiv. Føringerne i landbruksmeldingen søkes innarbeidet i kommuneplanens arealdel ved neste revisjon.»

Følgende delmål er definert i prosjektplanen:

- Definere landbrukets betydning for nærings- og samfunnsutviklingen i regionen.
- Avklare forholdet mellom jordvern, landbruk og utbyggingsbehov (arealbruk).
- Gi føringer for kommunens forvaltning av juridiske virkemidler.
- Gi føringer for næringsutvikling og prioritering av tilskuddsmidler.
- Definere landbrukets påvirkning på klima, og gi lokale føringer for å begrense dette.
- Definere landbrukets betydning for identitet, friluftsliv og biologisk mangfold.
- Utarbeide tiltaksliste.

Det er nå valgt å kalle den tidligere landbruksmeldingen for en landbruksplan. Dette fordi melding mer assosieres med en utredning eller et underlagsdokument, f.eks. for en plan. I dette tilfellet er det snakk om et dokument som inneholder mål, strategier og tiltak og derfor har mer karakter av en plan enn en melding.

1.2 Organisering

Oppdragsgivere er formannskapet i Porsgrunn kommune og hovedutvalg for teknisk sektor i Skien kommune. Det er etablert styringsgruppe og prosjektgruppe.

Styringsgruppe:

- Terje Sjøvaag, Grenland landbrukskontor (prosjektansvarlig)
- Jorid Sætre, virksomhetsleder byutvikling, Porsgrunn kommune
- Mette Gundersen, utviklingssjef, Skien kommune

Prosjektleder:

- Espen Nordstrand, landbruksrådgiver, Grenland landbrukskontor

Prosjektgruppe:

- Kim Erik Ellingsen, leder (tidl.) Gjerpen og Solum bondelag
- Lars Vassend, styremedlem, Eidanger bondelag
- Sondre Skoglund, styremedlem, Eidanger bondelag
- Heidi Lange, arealplanlegger, Porsgrunn kommune

- Kjell Henrik Semb, miljørådgiver, Porsgrunn kommune
- Håvard Nymoen, arealplanlegger, Skien kommune
- Eigil Movik, miljøvernrådgiver, Skien kommune (f.o.m. okt. 2015)
- Espen Nordstrand, rådgiver, Grenland landbrukskontor

I tillegg til prosjektgruppas arbeidsmøter har det blitt avholdt fire temamøter. Til temamøtene ble det invitert representanter fra ulike offentlige og private enheter, organisasjoner og bedrifter. Arbeidet i temamøtene danner i hovedsak grunnlaget for revideringen av landbruksplanen.

Temamøter:

- Arealforvaltning og jordvern (3.juni 2015)
- Næringsutvikling i landbruket (19.august 2015)
- Friluftsliv og biologisk mangfold (29.september)
- Klimavennlig landbruk (27.oktober)

Landbruksplanen ble vedtatt i bystyrene i Porsgrunn og Skien den 8. september 2016.

1.3. Forholdet til andre planer

Landbruksplanen blir behandlet som en fagplan. Planen vil være retningsgivende for landbruksforvaltningen i Skien og Porsgrunn kommuner i planperioden 2016-2025.

Arealutviklingen i Skien og Porsgrunn styres i dag gjennom regional plan for samordna areal og transport i Grenland, samt kommuneplanenes arealdeler. Arealdelene bygger på den regionale planen og utfyller den på noen områder. Målsetninger og strategier i landbruksplanen som berører arealbruk og arealforvaltning søkes innarbeidet i overordnede arealplaner ved neste revisjon.

Klima- og energiplanen er overordnet plan for klimatiltak i kommunene. Målsetninger og strategier i landbruksplanen som berører klimatiltak i landbruket søkes innarbeidet i klima og energiplan for Skien og Porsgrunn ved neste revisjon.

Strategisk næringsplan for Grenland angir mål og retning for næringsutviklingsarbeidet, definerer og prioriterer strategiske innsatsområder og tydeliggjør nødvendige strategiske grep. Målsetninger og strategier i landbruksplanen som berører næringsutvikling i landbruket søkes innarbeidet i strategisk næringsplan for Grenland ved neste revisjon.

Regional plan for vannforvaltning i vannregion Vest-Viken 2016-2021 er overordnet plan for vannforvaltningstiltak i kommunene. Målsetninger og strategier i landbruksplanen som berører vannkvalitet og forurensning i landbrukssektoren søkes innarbeidet i vannforvaltningsplanen ved neste revisjon.

1.4. Revisjon

Landbruksplanens planperiode er fra vedtaksdato til 31.12.2025. Planen skal revideres innen planperiodens utløp.

Landbruksplanens tiltaksdel er fireårlig (første periode 2016-2019). Tiltaksdelen skal rulleres årlig, og tas inn i kommunenes virksomhetsplaner og budsjett.

2. RAMMEBETINGELSER OG FØRINGER

2.1. Sentrale føringer

Stortingsmelding nr. 9 (2011-2012) Landbruks- og matpolitikken «Velkommen til bords»

Stortingsmelding nr.39 (2008-2009) Klimautfordringene – landbruket en del av løsningen

Prop. 127 S (2014-2015) Nasjonal jordvernstrategi

Oppfølging av nasjonal jordvernstrategi – brev fra landbruks- og matministeren av 08.03.16

Nasjonale forventinger til regional og kommunal planlegging, Regjeringen, kgl.res. 12.06.2015

2.2. Regionale og lokale føringer

Landbruks- og matmelding for Telemark 2013, Telemark Fylkeskommune

Regionalt skog- og klimaprogram for Telemark, Fylkesmannen i Telemark

Regionalt miljøprogram for jordbruket i Telemark 2013-2016, Fylkesmannen i Telemark

Regional plan for samordna areal og transport i Grenland 2014-2025, Telemark Fylkeskommune

Regionalt næringsprogram for Telemark 2015-2017, Fylkesmannen i Telemark landbruksavd.

Strategi for bynært og urbant landbruk i Telemark 2015-2018, Fylkesmannen i Telemark

Klima og energiplan Skien og Porsgrunn 2008-2012, Multiconsult

Fremtidens byer – handlingsprogram for Skien og Porsgrunn

Regional plan for vannforvaltning, vannregion Vest-Viken 2016-2021

Kommuneplanens arealdel, Skien kommune 2014-2025

Kommuneplanens arealdel, Porsgrunn kommune 2014-2025

2.3. Juridiske rammebetingelser

Lov om jord (jordlova), 2015-05-12-23

Lov om skogbruk (skogbrukslova) 2005-05-27-31

Lov om konsesjon ved erverv av fast eiendom (konsesjonsloven) mv, 2003-11-28-98

Lov om odelsretten og åseteretten (odelslova) 1974-06-28-58

Lov om planlegging og byggesaksbehandling (Pbl), 2008-06-27-71

Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven), 2009-06-19-100

Lov om vassdrag og grunnvann (vannressursloven), 2000-11-24-82

Lov om friluftslivet (friluftsløven) 1957-06-28-16

Lov om vern mot forurensning og om avfall (forurensningsloven) 1981-03-13-06

2.4. Økonomiske rammebetingelser

Forskrift om produksjonstilskudd og avløsertilskudd i jordbruket, 2014,12,19,1817

Forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL), 2004-02-04-448

Forskrift om tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK), 2004-02-04-447

Forskrift om skogfond o.a. 2006-07-03-881

Forskrift om midler til investering og bedriftsutvikling i landbruket, 2014-12-19-1816

3. STATUS FOR LANDBRUKET I SKIEN OG PORSGRUNN

3.1 Naturgrunnlaget

Skien og Porsgrunn utgjør tyngdepunktet for landbruk i Telemark. Distriktet har størst areal med dyrket mark i Telemark, og skogbruket er også blant det største. De største jordbruksområdene finner vi i de bynære områdene, spesielt i Gjerpensdalen og på Vallermyrene hvor kvaliteten på jorda er meget god. De største skogområdene finner vi nord og vest i Skien (Melum, Kilebygda og Luksefjell), og nord og øst i Porsgrunn (Bjørkedalen, Oklungen, Langangen).

Samlet areal dyrka jord i drift var i 2013 (siste registrering) på 39 000 dekar i Skien og 5 500 dekar i Porsgrunn. Tall fra skogtakseringer de senere år viser et produktivt skogareal på 487 000 dekar i Skien og 107 000 dekar i Porsgrunn.

	Dyrka jord i drift	Produktiv skog
Skien	39 000 da	487 000 da
Porsgrunn	5 500 da	107 000 da

Tabell 3.1: Jord- og skogressurser kommunevis, kilder: SSB, Strukturen i jordbruket, områdetaksering og eiendomstaksering (skog)

Dyrka jord i drift i Bjørkedalen, Porsgrunn. Foto: Espen Nordstrand

3.2 Eiendoms- og bedriftsstruktur

Det er til sammen 1163 landbrukseiendommer i Skien (909 stk.) og Porsgrunn (254 stk.). Antall eiendommer har holdt seg stabilt de siste 10 årene (kilde: SSB Landbrukseiendommer med minst 5da dyrka jord og/eller 25da produktiv skog, 2014).

Hovedtyngden av eiendommene (ca. 80%) er landbrukseiendommer med mindre enn 100 daa dyrka jord. De fleste landbrukseiendommene består av både jord – og skogarealer. Til sammen 820 av

landbrukseiendommene har fast bosetting. Det er en nedgang på 3% fra 2006 (kilde: SSB, *landbrukseiendommer med bebyggelse og bosetting*).

Landbruket i Norge er i kraftig endring. Antall driftsenheter går kraftig ned, og de som blir igjen blir større og mer profesjonelle. Økt spesialisering og økt samarbeid mellom bøndene er andre viktige utviklingstrekk. Mindre bruk velger ofte å leie ut jorda, og unngår nye investeringer. Jorda blir fortsatt drevet, men av færre personer.

I Skien var det i 2013 i alt registrert 194 jordbruksbedrifter (driftsenheter med registrert jordbruksproduksjon gjennom ordningen for produksjonstilskudd). I Porsgrunn var det samme år registrert 31 bedrifter. Det er en nedgang på henholdsvis 44% i Skien og 56% i Porsgrunn fra år 1999. (Kilde: SSB, *strukturen i landbruket*)

Jordbruksbedriftene i Skien utgjorde til sammen 163 årsverk i 2013. I Porsgrunn utgjorde jordbruksbedriftene totalt 37 årsverk samme år.

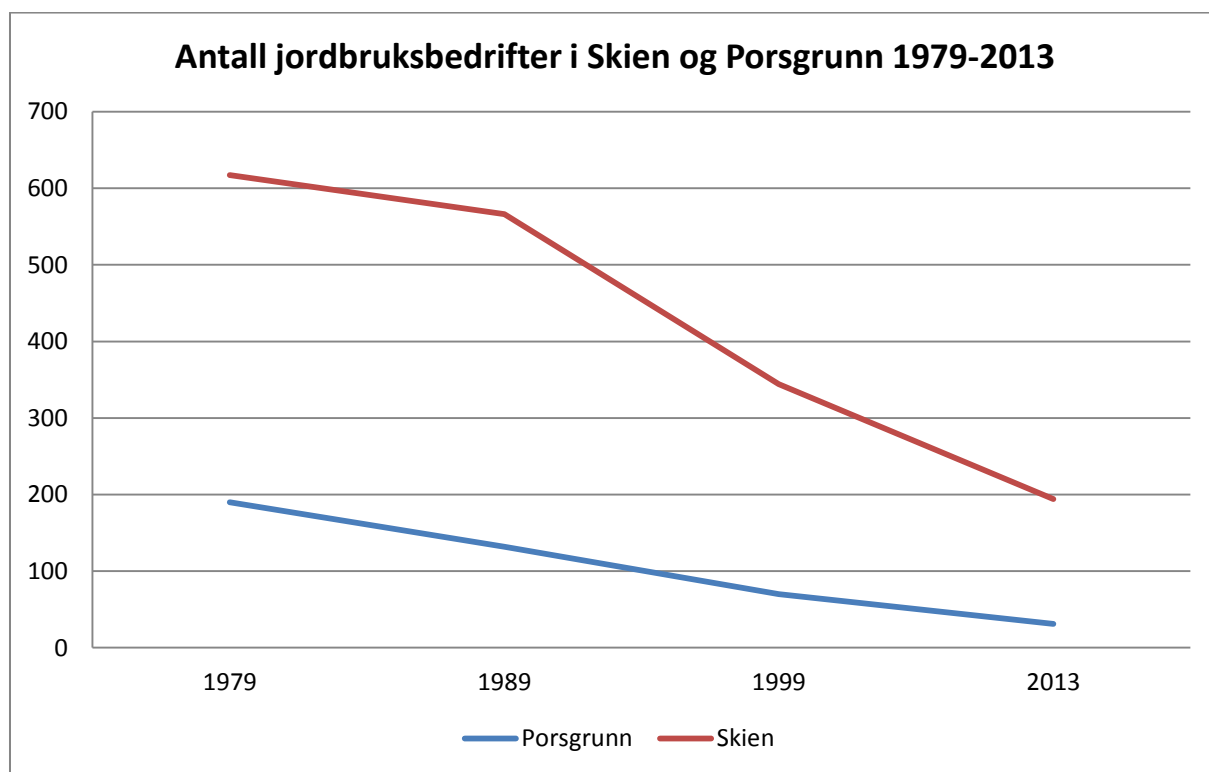

Diagram 3.1: Antall jordbruksbedrifter 1979-2013 kommunevis. Med jordbruksbedrift menes driftsenhet med registrert produksjon i ordningen for produksjonstilskudd i jordbruket. Kilde: SSB, *Strukturen i jordbruket*.

Antall driftsenheter har gått kraftig ned. Jordbruksareal som er i drift har derimot ikke hatt samme dramatiske nedgang. En tydelig trend er at jorda fortsatt blir drevet, men av færre brukere. Det vil si at en betydelig andel av jorda nå leies ut. Jordbruksareal i drift var 39 000 dekar i Skien og 5 500 dekar i Porsgrunn i 2013. Det er en nedgang fra 1999 til 2013 på henholdsvis 8% i Skien og 16% i Porsgrunn. Årsaken til dette er bl.a. omdisponering av dyrka jord til andre formål, samt at marginale arealer tas ut av produksjon. Det er imidlertid verd å merke seg at mer nøyaktig kartlegging av arealklasser også kan påvirke arealet.

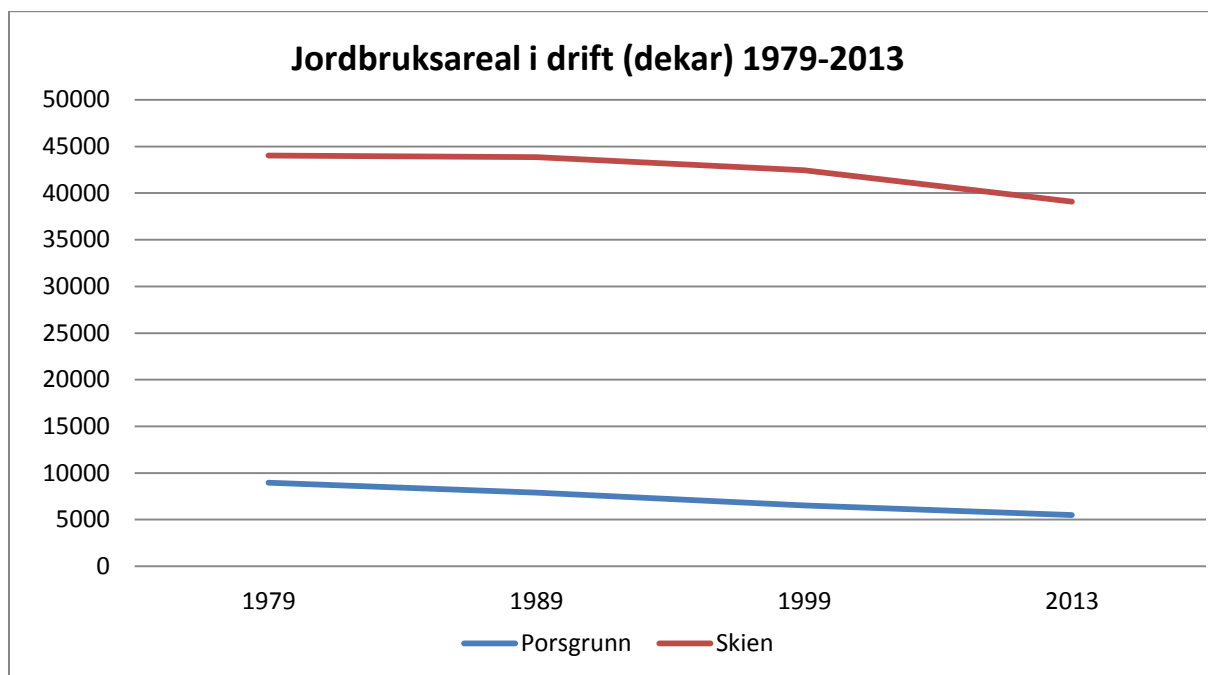

Diagram 3.2: Jordbruksareal i drift 1979-2013 kommunevis. Kilde: SSB, Strukturen i jordbruket

I takt med at antall jordbruksbedrifter går ned øker jordbruksarealet per bedrift. Det samsvarer godt med at det totale jordbruksarealet i drift endrer seg relativt lite de senere år. Økningen i jordbruksareal per jordbruksbedrift skyldes til dels kjøp av tilleggsjord, men i all hovedsak er dette leiejord. Gjennomsnittlig jordbruksareal per jordbruksbedrift i Skien og Porsgrunn var 198 dekar i 2013.

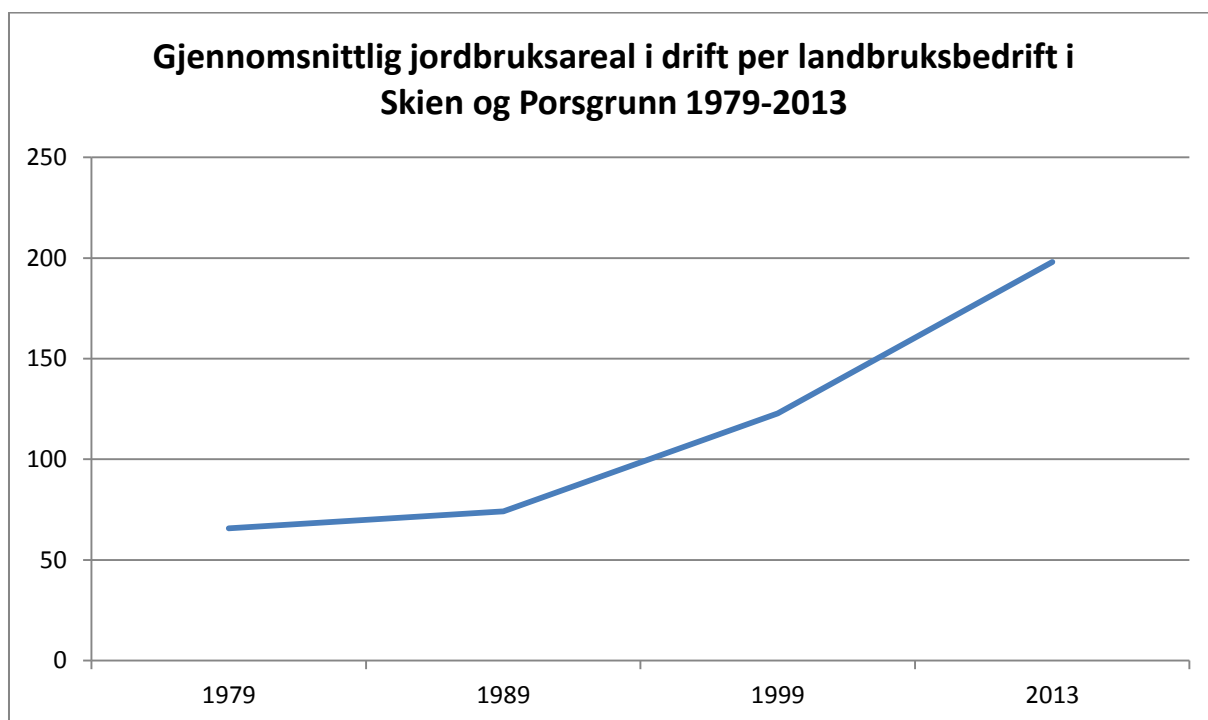

Diagram 3.3: Gjennomsnittlig jordbruksareal (da) i drift per jordbruksbedrift i Skien og Porsgrunn. Kilde: SSB, Strukturen i jordbruket.

Rasjonalisering av landbruket med stadig større og mer effektive driftsenheter har medført at andel leiejord øker. På landsbasis var andelen leiejord i 2013 på 44%. Telemark var fylket med den 3. høyeste andel leiejord på 57% (kilde: Landbruksdirektoratet, rapport 27/2015, Leiejord-avgjørende for økt norsk matproduksjon)

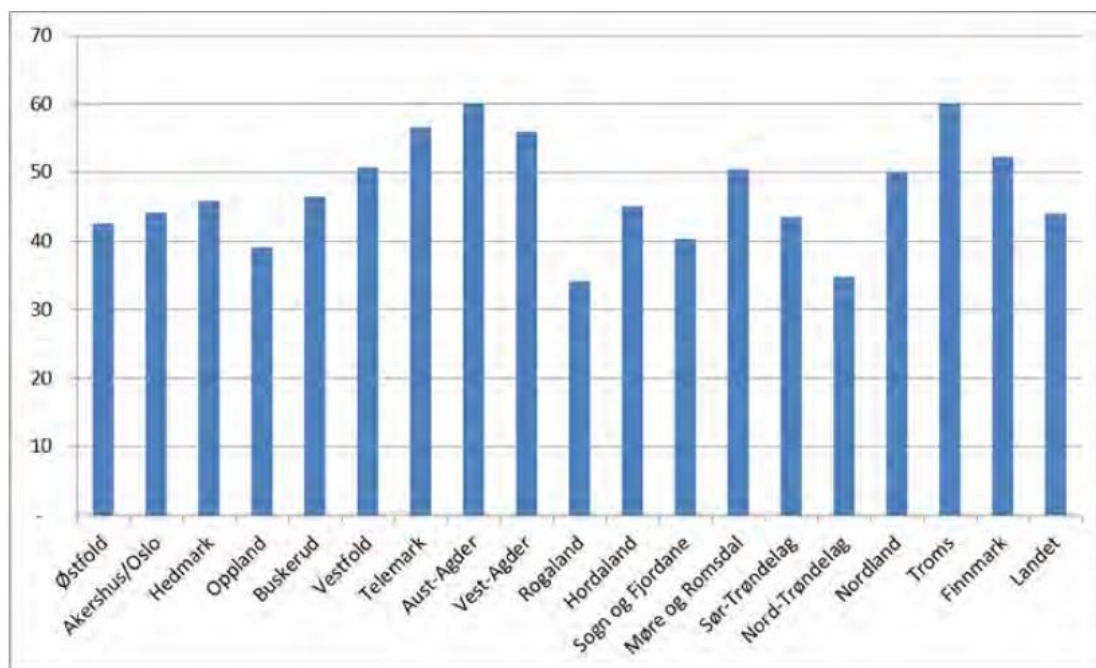

Diagram 3.4: Andel jordbruksareal i drift som er leid, 2013. Kilde Landbruksdirektoratet, rap. 27/2015.

3.3 Utvikling og trender i utvalgte produksjoner

Melkeproduksjon

Antall jordbruksbedrifter med melkeproduksjon har gått betydelig ned de senere år. I 1999 var det 41 melkeprodusenter i Skien og Porsgrunn mens tallet i 2015 var 12. I samme perioden har imidlertid besetningene med melkekyr blitt betydelig større. I 1999 var besetningen i gjennomsnitt på 14 dyr, men den i 2015 var på 35 dyr.

	Skien			Porsgrunn		
	Antall dyr	Antall bedrifter	Dyr per bedrift	Antall dyr	Antall bedrifter	Dyr per bedrift
2015	343	10	34	78	2	39
2010	340	13	26	94	4	24
2004	444	24	19	42	3	14
1999	504	34	15	90	7	13

Tabell 3.2: Utvikling innen melkeproduksjon, Kilde: SSB, Strukturen i jordbruket

Kjøttproduksjon (annet storfe)

Antall jordbruksbedrifter med kjøttproduksjon av storfe (storfe - ammeku) har gått betydelig ned senere år. I 1999 var det 101 produsenter i Skien og Porsgrunn mens tallet i 2015 var 54. I samme

perioden har imidlertid besetningene blitt større. I 1999 var besetningen i gjennomsnitt på 21 dyr, men den i 2015 var på 37 dyr.

	Skien			Porsgrunn		
	Antall dyr	Antall bedrifter	Dyr per bedrift	Antall dyr	Antall bedrifter	Dyr per bedrift
2015	1641	45	36	379	9	42
2010	1578	50	32	407	12	34
2004	1594	60	27	249	12	21
1999	1877	84	22	321	17	19

Tabell 3.3: Utvikling innen kjøttproduksjon (annet storfe), Kilde: SSB, Strukturen i jordbruket

Korn og oljevekster

Antall jordbruksbedrifter som dyrker korn/oljevekster har gått ned. Det er verdt å merke seg at siden 2010 er det flere produsenter av gras (eng) enn av korn i begge kommuner.

Samlet areal for produksjon av korn og oljevekster har i perioden 1999 til 2015 gått ned med 42% fra 24 129 dekar til 14 081 dekar. Produksjonsareal (da) per landbruksbedrift har i gjennomsnitt økt fra 86 da i 1999 til 130 da i 2015.

	Skien			Porsgrunn		
	Antall dekar	Antall bedrifter	Dekar per bedrift	Antall dekar	Antall bedrifter	Dekar per bedrift
2015	13459	101	133	532	7	76
2010	14690	109	135	728	8	91
2004	19312	171	113	1788	20	89
1999	21475	245	88	2654	34	78

Tabell 3.4: Utvikling innen produksjon av korn/oljevekster, Kilde: SSB, Strukturen i jordbruket

Eng til slått og beite

Det har vært en reduksjon i landbruksbedrifter som produserer eng til slått og beite, men det samlede arealet med eng har derimot økt. I perioden 1999 -2015 har samlet areal for produksjon av eng til slått og beite økt med 34% fra 19 348 dekar til 25 889 dekar.

En del av økningen skyldes rydding av nye innmarksbeiter, men også omlegging fra produksjon av korn til produksjon av eng på jordbruksareal.

	Skien			Porsgrunn		
	Antall dekar	Antall bedrifter	Dekar per bedrift	Antall dekar	Antall bedrifter	Dekar per bedrift
2015	21311	121	176	4578	25	183
2010	20531	128	160	4370	28	156
2004	17163	141	122	3077	30	103
1999	15987	194	82	3361	42	80

Tabell 3.5: Utvikling innen produksjon av eng til slått/beite, Kilde: SSB, Strukturen i jordbruket

3.4 Skogbruk

	<i>Totalt skogareal</i>	<i>Produktivt skogareal</i>
Skien	633 000 da	487 000 da
Porsgrunn	124 000 da	87 000 da

Tabell 3.6: Skogareal per kommune. Kilde: Områdetakst, eiendomstakst

Skien og Porsgrunn har til sammen et produktivt skogareal på 574 000 dekar. Områdene strekkes seg fra kystskogen i Porsgrunn i sør og opp mot fjellskogen i Skrim og Sauheradjella i nord. Den gjennomsnittlige gårdsskogen i Skien og Porsgrunn er på om lag 350 dekar. Det er litt mindre enn landsgjennomsnittet. Med mange relativt små skogeiendommer og stadig større krav til rasjonelle og effektive driftsformer er det viktig med godt samarbeid og utnyttelse av stordriftsfordeler. I Skien kommune er skogbruksaktiviteten i betydelig grad påvirket av skogeiendommen Løvenskiold-Fossum. Eiendommen utgjør om lag 45% av produktivt skogareal i kommunen.

Skogbruket i Skien og Porsgrunn drar nytte av sin gunstige beliggenhet nær viktig infrastruktur og havneterminaler. Effektiv båttransport har blitt viktig for skognæringen etter at en stor del av skogindustrien i regionen er nedlagt og en betydelig del av tømmeret nå eksporteres ut av landet.

Vi har de senere år sett en positiv trend i skogbruket med økt aktivitet og hogst i både Skien og Porsgrunn. Det har de siste par årene vært en positiv utvikling i tømmerprisene, noe som absolutt påvirker aktivitetsnivået. Samtidig er det i dag større konkurranse i tømmermarkedet med flere tømmerkjøpere i vår region enn hva det har vært tidligere. En tredje faktor er økt fokus på tømmer som fornybart og miljøvennlig råstoff bl.a. til energi- og byggeformål.

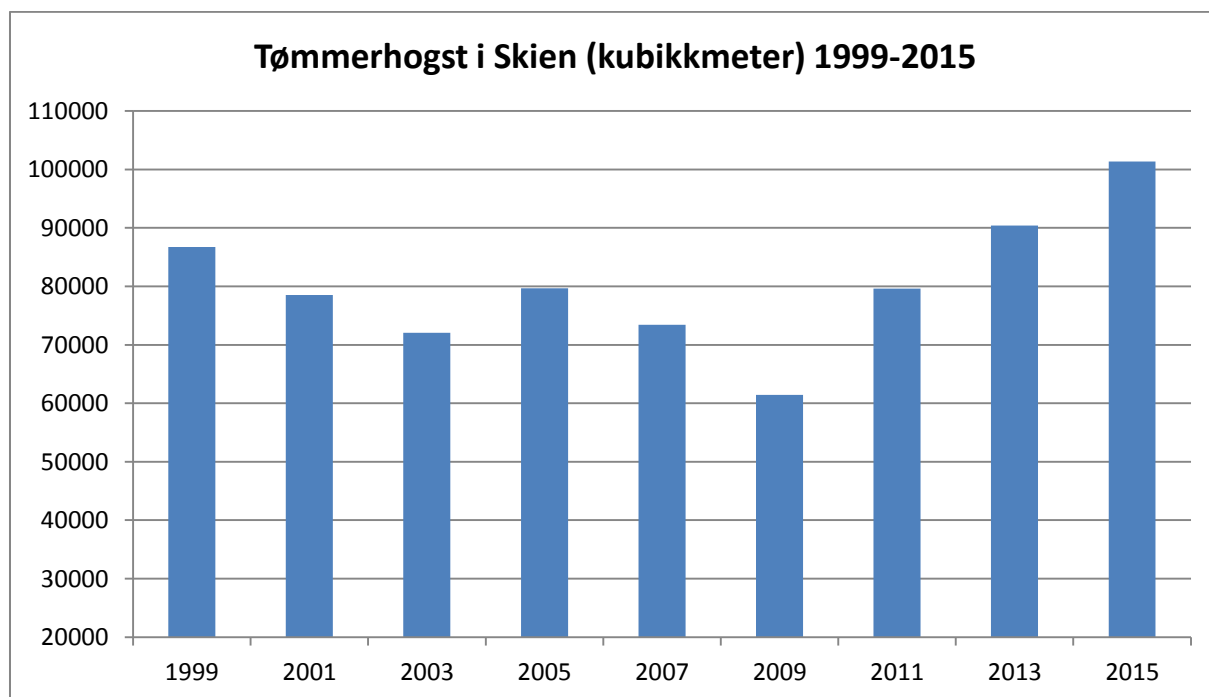

Diagram 3.6: Registrert tømmerhogst i Skien i antall kubikkmeter tømmer for perioden 1999-2015.

Kilde: Landbruksdirektoratet, virkesdata (VSOP)

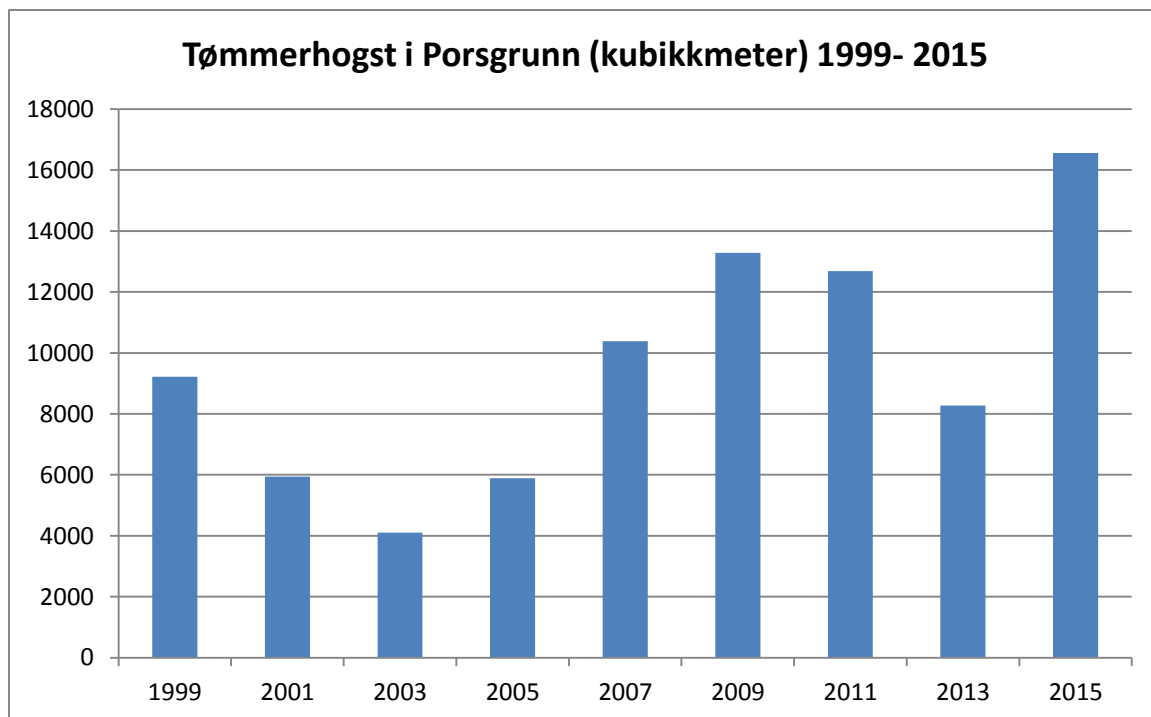

Diagram 3.7: Registrert tømmerhogst i Porsgrunn i antall kubikkmeter tømmer for perioden 1999-2015. Kilde: Landbruksdirektoratet, virkesdata (VSOP)

Flerbrukshensyn

	Nøkkelpotoper (MiS)	Naturreservat skogvern
Skien	11 335 da	43 650 dekar
Porsgrunn	4 130 da	1 213 dekar

Tabell 3.7: Areal flerbrukshensyn. Kilder: Miljøregistrering i skog (MIS), Landkapsplan (L.F.), Miljødirektoratet (naturreservater.)

Det er gjennomført miljøregistrering i skog (MIS) i både Skien og Porsgrunn. Registrerte nøkkelpotoper er kartfestet og nærmere beskrevet i skogeierne miljøplaner. I Skien er det samlede arealet av nøkkelpotoper i skog på 11 335 dekar, hvorav 6 017 dekar hos Løvenskiold-Fossum. I Porsgrunn kommune er det samlede arealet av nøkkelpotoper 4 130 dekar.

Gjennom ordningen med frivillig vern av skog (grunneier tilbyr skog til verneformål) har antall naturreservater i skog økt de senere år. I Skien kommune er samlet areal av naturreservater med skogvern som formål på 43 650 dekar. Av disse ligger 39 800 dekar på eiendommen Løvenskiold Fossum. Det desidert største reservatet er Skrim og Sauherad fjella naturreservat. Reservatet er på 123 000 dekar og ligger i Skien, Sauherad, Notodden og Kongsberg kommuner.

I Porsgrunn kommune er samlet areal av naturreservater med skogvern som formål på 1213 dekar. Det største reservatet er Frierflogene naturreservat vest for Brevik.

3.5 Status tiltaksdel 2005-2015

Forrige landbruksmelding ble vedtatt i 2006 og hadde en planperiode som gikk ut kalenderåret 2015. Tiltaksdelen i meldingen hadde en planperiode på 4 år og ble første gang rullert i 2010. Tiltaksdelen skulle senere vært rullert i 2014, men det ble bestemt å forlenge planperioden i påvente av revisjon av hele landbruksmeldingen i 2015/2016.

Tiltaksdelen som ble vedtatt i 2006 omfattet 28 tiltak innen ulike områder. Kommunene og Grenland landbrukskontor var ansvarlig for gjennomføring av de aller fleste tiltakene innenfor ordinært driftsbudsjett. I planperioden har det derfor vært nødvendig å prioritere (og nedprioritere) tiltak for å tilpasse dette til ressursrammene.

Av tiltak som er gjennomført eller under arbeid kan nevnes:

- Implementere føringer i landbruksmeldingen i kommuneplan.
- Kartlegging av kulturlandskapsprosjekter i kommunene.
- Rydding av viktige kulturlandskapsområder i kommunene.
- Etablering av vannbåren varme basert på bioenergi (fjernvarme)
- Tilrettelegge for bedre tilgjengelighet i viktige friluftsområder
- Tilrettelegge fiskeplasser for rullestolbrukere og bevegelseshemmede
- Kyststien i Porsgrunn

4. SATSINGSOMRÅDER

4.1. Arealforvaltning og jordvern

4.1.1. Mål for vern av jordbruksarealer

Porsgrunn:

All planlegging, forvaltning og bruk av arealressursene i Porsgrunn kommune skal følge nasjonale retningslinjer for omdisponering av dyrka mark, ha som mål å unngå nedbygging av matjord, og ivareta kulturlandskapets kvaliteter.

Skien:*

All planlegging, forvaltning og bruk av arealressursene i Skien kommune skal ha som mål å oppfylle 0-visjonen for nedbygging av matjord, samt ivareta kulturlandskapets kvaliteter.

**Endret etter framsatt forslag og votering i bystyret i Skien, 08.09.2016.*

4.1.2. Strategier for vern av jordbruksarealer

1. Regional areal- og transportplan for Grenland og kommuneplanenes arealdeler legges til grunn for utbyggingspolitikken i Porsgrunn og Skien. Dette innebærer at landbruksområdene gis et særskilt vern mot utbygging.
2. Tiltak for å styrke jordvernet må rettes mot å unngå omdisponering og nedbygging av verdifulle jordbruksarealer. Kompenserende eller avbøtende tiltak må vurderes som en siste utvei dersom nedbygging er uunngåelig.
3. Dersom nedbygging av dyrka eller dyrkbar jord er uunngåelig skal kriterier for omdisponering av landbruksareal (kap.5.1) legges til grunn for all arealforvaltning i kommunene.
4. Bruk av dyrka jord til byggevirkosomhet knytta til landbruksdriften på gården bør unngås. Alternative plasseringer skal utredes dersom planlagt plassering av landbruksbygg kommer i konflikt med hensynet til jordvern.
5. Nye boliger og fritidsboliger skal settes av i kommuneplanens arealdel, enten i form av byggeområder eller som soner for spredt bebyggelse. Kriterier for fradeling og omdisponering av landbruksareal (kap.5) legges til grunn for behandling av sakene.

Tiltak: se tiltaksplan 2016-2019 (vedlegg 1)

4.1.3. Bakgrunn

Forvaltning av arealressursene i kommunene

Ivaretagelse av produksjonspotensialet er avgjørende for å sikre fremtidig matproduksjon. Norge har lite jordbruksareal sammenlignet med mange andre land. Med landets begrensede areal for

matproduksjon er det viktig med et sterkt jordvern og en politikk som har en god utnyttelse av jordbruksarealet. Kommunene må ta hensyn og bidra til at de nasjonale jordvernmålene nås ved å begrense omdisponering av dyrka og dyrkbar mark, samt redusere oppsplitting av viktige arealer.

Ivaretagelse av landbruksområdene er en av de viktigste forvaltningsoppgavene kommunene har. I bynære områder hvor det er stort behov for arealer både til annen næringsvirksomhet og boliger er det spesielt viktig å ha en klar og tydelig arealpolitikk som ivaretar vern av dyrka og dyrkbar mark, samt viktige kulturlandskapsområder.

Det er viktig at kommunene vektlegger jordverninteressene sterkt i sin planlegging og forvaltning etter plan- og bygningsloven. Plan- og bygningsloven er det viktigste verktøyet for å fremme bærekraftig utvikling og for å sikre dyrka mark for fremtidig matproduksjon.

Ved siden av plan- og bygningsloven er kommunale arealplaner, samt regional areal- og transportplan for Grenland viktige styringsverktøy i forvaltningen av landbruksområdene. Jordvern og landbrukshensyn er tydelig prioritert i planene.

I perioden 2014-2026 forventes det en befolkningsøkning i Grenlandsregionen på om lag 18 000 innbyggere. Dette er beregnet å utløse et behov for 10 000 nye boliger i Porsgrunn og Skien. Det er i samme periode en målsetning å skape 9 000 nye arbeidsplasser i regionen. Dette vil kreve nye næringsarealer i begge kommuner.

For å kunne opprettholde de store sammenhengende landbruksområdene rundt by- og boligområdene er det viktig at fremtidig utbygging primært skjer som fortetting av eksisterende byggeområder, eller legges til områder som allerede er avsatt til byggeformål i kommuneplanens arealdel.

I bynære områder er det spesielt viktig å ha en klar og tydelig arealpolitikk som ivaretar vern av dyrka og dyrkbar jord, samt viktige kulturlandskapsområder. Foto: Espen Nordstrand

Dagens arealplaner i Grenland

Arealutviklingen i Grenland styres i dag gjennom Regional plan for samordna areal og transport i Grenland og kommuneplanenes arealdeler. Arealdelene bygger på den regionale planen og utfyller den på noen områder. Hovedgrepet i disse planene består i at størstedelen (minimum 80 prosent) av den framtidige boligutbyggingen skal skje innenfor et definert bybånd, dvs. innenfor det allerede utbygde området som strekker seg fra Gulset i nord til Langesund i sør. Innenfor bybåndet ligger det dyrkede arealer men disse skal i utgangspunktet ikke omdisponeres. I tilfellet må det gjøres gjennom en revisjon av kommuneplanens arealdel og med krav om en høy utnyttelse.

Porsgrunn og Skien kommuner har ikke tatt inn nye boligområder som ligger på dyrket mark i arealdelene. Skien har også tatt ut tidligere byggeområder som lå på dyrket mark. Porsgrunn vil vurdere å gjøre dette ved neste revisjon. Med unntak av noen eldre byggeområder i Porsgrunn, ligger det dermed an til at det ikke vil skje omdisponeringer av dyrka mark ved framtidige boligutbygginger i Grenland. Når det gjelder framtidige næringsarealer er det ikke store arealer dyrket mark som er berørt, anslagsvis 25-30 daa i Skien og ca. 30 daa i Porsgrunn.

Praktisering av landbrukslovene (jordloven, konsesjonsloven m.fl.)

Det er viktig å føre en langsiktig og konsekvent forvaltning med hensyn til praktisering av regler for omdisponering av jordbruksareal (jordloven §9), samt deling og bruksendring av landbrukseiendommer (jordloven §12). Nærmere kriterier for forvaltning av landbrukslovene er gitt i kapittel 5 «Retningslinjer for landbruksforvaltningen».

Kommunene skal legge til grunn en streng praktisering av jordvernet når en vurderer omdisponering av dyrka jord ved landbruksnæringens egen byggevirksomhet. Det bør legges føringer for bl.a. plassering av driftsbygninger og kårboliger. Dersom planlagte byggetiltak knytta til driften av gården kommer i konflikt med hensynet til vern av dyrka jord må det stilles krav om at alternative plasseringer utredes. Både driftsmessige og økonomiske hensyn må vurderes.

Stadig oftere ønsker grunneier å bruke dyrka mark til annet formål enn matproduksjon. Det kan f.eks. være produksjon av juletrær eller ferdigplen. Rideanlegg er også et arealkrevende tiltak som ofte berører dyrka mark. Slike tiltak krever tillatelse til omdisponering av dyrka mark etter jordloven §12. Ofte vil det være snakk om omdisponering i en tidsbegrenset periode. Kommunene må legge til grunn en streng praktisering av jordvernet når en vurderer omdisponering evt. tidsbegrenset omdisponering av dyrka jord til annet formål enn matproduksjon. Det må settes vilkår som hindrer forringelse av jordas kvalitet og produksjonsevne. Nærmere kriterier for omdisponering av dyrka og dyrkbar jord etter jordloven §12 er gitt i kapittel 5 «Retningslinjer for landbruksforvaltningen».

Kompenserende tiltak – jordflytting

Eksisterende lovverk åpner for å benytte fysisk kompensasjon for jordbruksområder som tiltak. Kompensasjon i denne sammenheng handler om å kompensere for viktige verdier i jordbruksområder som går tapt. Dette kan gjøres ved å opparbeide andre arealer som kan erstatte de berørte jordbruksarealene.

I oppdragsrapporten «Tiltak for å styrke jordvernet», Asplan Viak AS, 2015 drøftes jordflytting som kompenserende tiltak:

«Det er hittil få gode, dokumenterte eksempler på bruk av jordflytting som kompenserende tiltak. Det er derfor fortsatt usikkerheter knyttet både til agronomiske og planfaglige forhold.

Jordflytting som omfatter matjord og undergrunnsjord vil bli kostbart, trolig i størrelsesorden 500 kr/m². Krav om kompenserende tiltak vil dermed være en kraftig drivkraft for å unngå eller begrense utbygging på åkerjord. Trolig er denne indirekte, avbøtende effekten langt viktigere enn selve det kompenserende tiltaket.

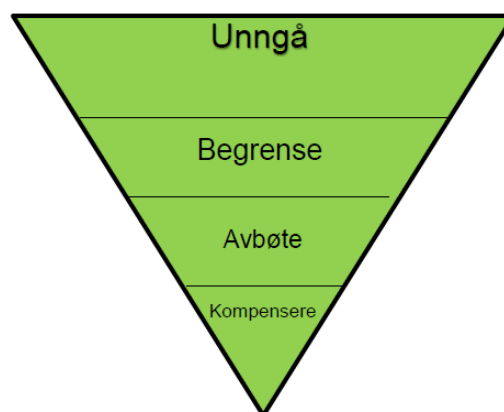
Det kan være uheldig dersom jordflytting blir oppfattet som et tiltak med større symbolverdi enn reell verdi. Det kan synes å være mangelfullt samsvar mellom normal verdsetting av åkerjord og normale kostnader til nydyrking på den ene siden (størrelsesorden 10 kr/m²) og de langt høyere estimerte kostnadene forbundet med jordflytting.

Motsatt kan åpning for bruk av jordflytting få negative virkninger, og gi et svekket jordvern ved at det bidrar til å legitimere mer omdisponering av dyrka jord».

Det er verdt å merke seg at det fortsatt er lite erfaring med jordflytting som kompenserende tiltak. Det vurderes som positivt at dyrka jord vil «prises» høyt fordi kostnaden knytta til flytting av jord og opparbeidelse av ny dyrka mark er relativt høy. Samtidig er det en risiko for å legitimere nedbygging av dyrka jord dersom betalingsviljen er tilstrekkelig stor.

Det er også verd å merke seg at ved bruk av jordflytting som kompensasjonstiltak vil det samlede areal av dyrka og dyrkbar jord bli redusert ved at dyrka jord går tapt og dyrkbar jord blir omklassifisert til dyrka jord.

Bruk av kompenserende eller avbøtende tiltak som jordflytting må uansett vurderes som en siste utvei dersom man ikke kan unngå nedbygging. Fokus må rette mot å unngå eller begrense nedbygging. Følgende hierarkiske fremstilling av tiltak for å unngå negativ påvirkning ved utbyggingsprosjekter kan også illustrere hva som gir størst gevinst i jordvernsammenheng:

Kilde: Statens vegvesen, Håndbok V712

4.2. Næringsutvikling i landbruket

4.2.1. Mål for næringsutvikling i landbruket:

Landbruket i Porsgrunn og Skien skal være et lønnsomt og bærekraftig landbruk basert på produksjon av trygg og variert mat av god kvalitet, velferdstjenester, opplevelser og økt bruk av tre.

4.2.2. Strategier for næringsutviklingen i landbruket:

Tradisjonelt landbruk

1. **Jordvern** skal stå høyt på agendaen i alle prosesser som berører kulturlandskapet. Det gjelder ikke bare de store sammenhengende jordbruksarealene, men også mindre arealer som kan ha spesielt gode vekstvilkår for ulike plantekulturer.
2. **Jordkvalitet** er viktig for å opprettholde produksjonsevnen. I dag er mange områder preget av dårlig drenering og vannsyk jord. Grøftingstiltak er derfor et prioritert satsingsområde i kommunene. Det er behov for å øke kunnskapen om planlegging og gjennomføring av grøftearbeid.
3. **Kompetanse** i landbruket er avgjørende for næringen. Det må settes fokus på å etablere kompetansemiljøer i vår region. Kommunene kan spille en viktig rolle i dette arbeidet i samarbeid med andre offentlige og private aktører.

Tilleggsnæringer og bynært landbruk

1. **Det bynære landbruket** med kort avstand mellom produsent og forbruker skal ivaretas og utvikles gjennom en arealforvaltning som legger til rette for satsing innen både tradisjonelt jordbruk og småskalaproduksjon.
2. **Inn på tunet** er tilbud om tilrettelagte velferdstjenester til enkeltmennesker eller grupper på gårdsbruk. Kommunene kan bidra til å styrke satsing på Inn På Tunet og andre tilleggsnæringer ved å legge til rette for næringsutvikling basert på utnyttelse av gårdens egne ressurser.
3. **Urbant landbruk** med satsing på besøksgårder, andelsgårder, parsellhager og matproduksjon i byen skal bidra til økt kunnskap om matproduksjon og forståelse for landbruksnæringens unike kvaliteter.

Skogbruk

1. **Øke bruk av tre** er en viktig strategi for næringsutvikling i skogbruket. Gjennom oppfølging av intensjonene om bærekraft knyttet til bygg, samt å stille krav til innovative og bærekraftige løsninger med bruk av tre som byggemateriale skal kommunen bidra til økt trebruk i Skien og Porsgrunn. I kommunale byggeprosjekter, der det ellers ligger til rette for det, bør det stilles krav om at massivtre utredes som alternativ byggemetode.

2. **Bioenergi** er en betydelig energikilde og medfører lokal verdiskaping og arbeidsplasser. Kommunene skal aktivt fremme fornybare energiløsninger med bruk av bioenergi.
3. **Økt aktivitet** i skogbruket er avhengig av mange faktorer. Rasjonelle og effektive skogsdrifter og transportløsninger er viktig. Kommunen skal bidra til et rasjonelt og lønnsomt skogbruk gjennom tilrettelegging for effektiv tømmertransport på privat og offentlig veinett i kommunene.

Tiltak: se tiltaksplan 2016-2019 (vedlegg 1)

1.2.3. Bakgrunn

Hovedtyngden av økonomiske virkemidler i landbruket er styrt av sentrale myndigheter. Kommunene kan allikevel påvirke og legge til rette for god og fremtidsrettet næringsutvikling gjennom langsiktig planlegging og forvaltning. Landbruksplanen har fokusert på følgende områder:

- Det tradisjonelle landbruket
- Bynært og urbant landbruk
- Inn på TUNET (grønn omsorg)
- Skogbruk og bioenergi

Det tradisjonelle landbruket

Med tradisjonelt landbruk menes i denne sammenheng den næringsbaserte husdyr og planteproduksjonen. Kommunen må være bevisst på at det tradisjonelle landbruket er bærebjelken i næringen og grunnlaget for alle tilleggsnæringer. Selv om mange rammevilkår fastsettes sentralt spiller de lokalpolitiske beslutningene i kommunene også en viktig rolle. Spesielt viktig for det tradisjonelle landbruket er en langsiktig og god arealforvaltning av jordbruksareal og kulturlandskap.

Matsikkerhet er et overordnet mål for norsk landbruks- og matpolitikk (ref. Meld-St.9 2011-2012 - Landbruks- og matpolitikken). Å produsere nok, trygg og variert mat av god kvalitet er den viktigste oppgaven landbruket løser for samfunnet. Stortingsflertallet har bestemt at norsk matproduksjon skal øke i takt med befolkningsveksten. Dette innebærer at norske bønder må produsere 20% mer mat de neste 20 årene. Å øke matproduksjonen i Porsgrunn og Skien er derfor et viktig mål.

Noe av den beste dyrkingsjorda finnes i Gjerpensdalen og på Vallermyrene. Det er imidlertid ikke slik at det bare er de store sammenhengende og lettdrevne jordbruksarealene som har høy verdi. Små og inneklemte jordbruksarealer kan ha spesielt gode vekstforhold, f.eks. for grønnsaksproduksjon. Dette må kommunen være bevisst i sin arealforvaltning.

I arbeidet med landbruksplanen er det fra næringsorganisasjonenes side pekt på følgende viktige faktorer for det tradisjonelle landbruket:

- Arealforvaltning er absolutt viktig og helt avgjørende for en god og fremtidsrettet landbrukskommune. Jordvern må stå høyt på agendaen i alle prosesser som berører kulturlandskapet. Det gjelder ikke bare de store sammenhengende jordbruksarealene, men også mindre arealer som kan ha spesielt gode vekstvilkår for ulike arter.

- At kommunen legger til rette for rasjonelle driftsenheter i landbruket, og er positive til videreutvikling av gårdens ressurser.
- Jordkvalitet - grøftingstiltak er viktig og kommunene må ha fokus på dette fremover. Behovet er stort, og per i dag er dårlig drenert jord og jordpakking de største skrankene for å øke produksjonen. Drenering er også et viktig klimatiltak for å redusere utslipp av lystgass (N₂O) fra jordbruket, samt redusere erosjon.
- Infrastruktur – kommunale veier i bygdene må vedlikeholdes til en slik standard at veistandard ikke blir en merkostnad for landbruket. Elektronisk infrastruktur, som tilgang på høyhastighetsnett og mobiltelefon, har blitt fullstendig nødvendige for dagens landbruksdrift. Dette er en utfordring for næringen i enkelte deler av kommunene.
- De store videreforedlingsbedriftene i landbruket (TINE, Nortura m.fl.) har de senere år gjennomgått en sterk sentralisering og rasjonalisering. Mange produksjonsenheter er lagt ned i vår region. Kommunene bør ha en mer offensiv politikk for å tiltrekke seg landbruksbedriftene.
- Kompetanse i landbruket er avgjørende for næringen. Det må settes fokus på å etablere kompetansemiljøer i vår region. Kommunene kan spille en viktig rolle i dette arbeidet i samarbeid med andre offentlige og private aktører.
- Det må være en aksept for landbruksdrift med den støv, støy og luktbelastning dette medfører, samt en aksept for at det arbeides med naturgitte og biologiske systemer som ofte fører til arbeid på ugunstige tider.
- Veterinærvaktordningen slik den praktiseres i dag (2015) er viktig for husdyrproduksjonen.

Grønnsaksproduksjon på Århus, Skien. Foto: Espen Nordstrand

Bynært og urbant landbruk

Med bynært landbruk menes det tradisjonelle og næringsbaserte landbruket som er lokalisert i byens nærområder. Det omfatter jordbruk, skogbruk og husdyrhold, men også andre næringsområder som omsorgstjenester (Inn på tunet), andelsgårder, ridesenter m.m.

Urbant landbruk er et begrep som brukes om aktiviteter knytta til produksjon og omsetning av mat og råvarer i byen. Det kan være alt fra dyrking av mat i kasser på balkongen eller tak, til større parsellhager i byen eller i byens randsone.

Urban og bynær matproduksjon har mange kvaliteter. Utover selve matproduksjonen er tilleggsverdiene mange. Fylkesmannen i Telemark fremhever i sitt strategidokument «Strategi for bynært og urbant landbruks i Telemark 2015-2018» følgende verdier:

- Skaper en ny forståelse mellom by og land – det beste jordvernet
- Skaper attraksjonskraft for byene
- Bidrar til klimatilpassede byer og mer klimanøytralt landbruk – kretsløplandbruket
- Skaper bedre folkehelse

Hensikten med satsingen er bl.a. å synliggjøre hvordan landbruket har betydning for byens befolkning. For landbrukssektoren representerer dette en unik mulighet til å formidle viktigheten av landbruk og matproduksjon. Det må være et mål og gjenopprette respekten for produksjon av egen mat, og ikke minst respekten for dyrka jord som en begrenset ressurs.

Opplagte muligheter for et bynært og urbant landbruk er bedre synlighet og markedsføring og lokal forankring for produktene. Næringsutøverne peker samtidig på utfordringen de opplever med forsøpling og kvalitetsforringelse som skjer når bynære landbruksområder benyttes bl.a. til rekreasjon.

For å lykkes med en satsing på et bynært og urbant landbruk er det viktig at prinsippene systematisk innarbeides i relevante plandokument og lovverk, samt tas hensyn til i etablering av nye bygninger og bydeler og ved transformasjon av eksisterende. Sentrale dokument hvor bynært og urbant landbruk bør omtales er bl.a. arealplan for Porsgrunn, arealplan for Skien og i landbruksplan for Porsgrunn og Skien.

Omsorgstjenester – Inn på tunet

Inn på tunet (IPT) er tilrettelagte og kvalitetssikrede velferdstjenester på gårdsbruk. Tjenestene skal gi mestring, utvikling og trivsel. Aktiviteten i tjenestetilbudet er knyttet opp til gården, livet og arbeidet der.

De viktigste brukerne av tilbud fra Inn på tunet er:

- Barn- og unge
- Mennesker med rusproblemer
- Funksjonshemmede
- Eldre
- Kriminalomsorg

De viktigste tjenesteområdene for Inn på tunet er:

- Oppvekst og opplæring: allmennpedagogikk, spesialpedagogikk, fritid m.m.
- Arbeid: arbeidstrening og rehabilitering
- Helse og omsorg: rus, funksjonshemming, psykisk helse, demens m.m.

Det er laget en felles kvalitetsstandard for Inn på tunet som blir administrert gjennom stiftelsen Matmerk. Standarden er grunnlag for en godkjenningsordning for IPT-gårder. I dag er det om lag 500 gårder i Norge som er godkjent etter en felles kvalitetsstandard. I Skien og Porsgrunn er det i dag 4 gårdsbruk som er inne i godkjenningsordningen til Matmerk. Behovet for omsorgstjenester er stort og kommunene bør bidra til å øke antallet IPT-tilbydere. IPT bør også forankres i kommunale planer og strategier.

IPT kan være en viktig tilleggsnæring på et gårdsbruk som kan gi familien flere arbeidsplasser på gården. Dette kan for noen være avgjørende for å opprettholde selvstendig landbruksdrift på eiendommen.

Samtidig melder tilbydere av IPT i våre kommuner om at rent praktiske problemer som mangelfull dekning for mobiltelefon i distriktene er en av de største utfordringene i driften. Det daglige arbeidet foregår ute på gården med brukerne, og det er da svært problematisk å ikke være tilgjengelig store deler av dagen. Tilbakemeldingen fra næringen er derfor at kommunen må jobbe for å legge til rette for å kunne drive næring i distriktene med bl.a. gode løsninger for kommunikasjon.

Økologisk landbruk

Økologisk landbruk har de siste årene blitt styrket som satsingsområde i norsk landbruk. Stortinget har vedtatt en målsetting om 15 prosent økologisk produksjon og forbruk innen 2020. At 15 pst. av matproduksjonen skal være økologisk innebærer at det skal drives økologisk produksjon på 15 pst. av det samlede norske jordbruksarealet og at 15 pst. av det samlede husdyrholdet skal være økologisk. Andelen jordbruksareal som brukes til økologisk matproduksjon er 5,3 prosent, viser de offisielle tallene til Statens landbruksforvaltning (2014). I Skien er andelen økologisk drevet areal høyere enn 15%, mens den er lavere i Porsgrunn. Det er en målsetning å nå nasjonalt mål på minimum 15% økologisk drevet areal i begge kommuner.

Målt per arealenhet har dagens økologiske jordbruk lavere klimagassutslipp, men reduksjonen oppveies av lavere avlinger. En utvikling («økologisering») av økologisk jordbruk i tråd med dets visjoner og prinsipper forventes både å øke avlingsnivå og ytterligere redusere klimagassutslipp målt per arealenhet. Dermed vil også klimagassreduksjonen målt per produktenhet øke. (kilde: Økologisk jordbruk og klima, Oikos rapport 2010).

Bioenergi

Skogen er den største kilden til produksjon av bioenergi i Norge. Mest vanlig er direkte forbrenning av ved, flis og pellets til oppvarming – enten i vanlige vedovner, sentralfyringsanlegg eller fjernvarmesentraler.

Potensialet for økt bruk av tre til bioenergiproduksjon er stort. Hogsten er nemlig langt lavere enn tilveksten. I tillegg blir i dag hogstavfall, som topper og kvist, stort sett liggende ubrukt igjen i skogen. Rydding av skog langs jordekanter og landbruksveier er en ubenyttet ressurs for energivirke.

Innovasjon Norge kan gjennom Bioenergiprogrammet gi økonomisk tilskudd og lån til:

- Anlegg for varmesalg (fjernvarme)
- Gårdsvarmeanlegg
- Veksthusvarmeanlegg
- Anlegg for produksjon og salg av brensel
- Biodrivstoff- eller biogassproduksjon
- Flisproduksjon

Formålet med programmet er å stimulere jord- og skogbrukere til å produsere, bruke og levere bioenergi i form av brensel eller ferdig varme. Anlegg som bygges bør bidra til utnyttelse av energi fra skog eller kulturlandskap, og bygges for å kunne bruke lokalt produsert brensel. Det er videre et mål at varmeselskapet selv eller skogeiere og bønder har mulighet til å bli brenselsleverandører. Kommunene bør aktivt bidra til økt produksjon av biobrensel eller ferdig varme gjennom å planlegge med bruk av bioenergi og vannbåren varme (fjernvarme) i egne offentlige bygg. Det bør også legges til rette for bruk av bioenergi i private byggeprosjekter.

Skogbruk

Behovet for avis- og magasinpapir går ned, men etterspørselen etter bærekraftige materialer går opp. Skogen spiller en avgjørende rolle i det grønne skiftet. Viktige vekstområder for skognæringen i dag er bl.a. tre som byggemateriale (f.eks. massivtre) og tre som energi. Bruk av tre til tradisjonell konstruksjonsvirke i bygg er imidlertid fortsatt den økonomisk viktigste anvendelsen av skogressursene.

Bruk av massivtre i bygging åpner nye muligheter for en rasjonell og industrialisert byggemetode som har god miljøprofil og et spennende formspråk. Massivtre kan brukes i alle typer bygg som boliger, næringsbygg skolebygg, barnehager og helsebygg. Massivtre-elementer kan brukes som veggelement, dekkeelement, takelement, balkonger og svalganger. I klimasammenheng er hus bygd i massivtre svært klimavennlig sammenlignet med ordinære byggematerialer som stål og betong. Det bør derfor være en målsetning å øke bruken av massivtre i Porsgrunn og Skien.

Skogen er den største kilden til produksjon av bioenergi i Norge. Mest vanlig er direkte forbrenning av ved, flis og pellets til oppvarming – enten i vanlige vedovner, sentralfyringsanlegg eller fjernvarmesentraler. Potensialet for økt bruk av tre til bioenergiproduksjon er stort. Hogsten er nemlig langt lavere enn tilveksten. Kommunene bør aktivt bidra til økt produksjon av biobrensel eller ferdig varme gjennom å planlegge med bruk av bioenergi og vannbåren varme (fjernvarme) i egne offentlige bygg. Det bør også legges til rette for bruk av bioenergi i private byggeprosjekter.

Kommunen spiller en viktig rolle for å legge til rette for god og lang næringsutvikling i skogsektoren. I kommunenes videre arbeid pekes det på følgende områder:

Bygg

- Kommunen er både planmyndighet, byggherre og eiendomsbesitter. Ved å stille krav til innovative og bærekraftige løsninger vil kommunen bidra til næringsutvikling i skogsektoren
- Intensjonene om bærekraft knyttet til bygg må følges opp på lokalt nivå når kommunene vedtar kommuneplaner, kommunedelplaner (klimaplaner) og område- og reguleringsplaner

Energi

- Plan- og bygningsloven stiller krav til at kommunene skal utarbeide klima- og energiplaner. Klima- og energiplanene må benyttes aktivt for å fremme fornybare energiløsninger i byggsektoren, og spesielt der kommunen er planmyndighet, eiendomsbesitter og byggherre.
- Bruk av bioenergi (ved, pellets, flis og bio-oljer) til oppvarming i form av fjernvarme og lokale varmeanlegg, har i stor grad bidratt til å redusere klimagassutslippene. Bioenergi er en viktig ressurs i produksjon av fjernvarme, og det er forventet at en stor del av videre produksjonsøkning vil være basert på mer uforedlede skogressurser.
- For å oppnå lønnsom drift er fjernvarmeaktørene avhengig av sikker og kostnadseffektiv tilgang til råstoff. Det finnes et potensial for biomasseuttak til energiformål fra kulturlandskapspleie og rydding langs vei, jernbane og kraftledninger.

Transport:

- Arbeidet med implementering av 24 meter og 60 tonn tømmervogntog viser betydelige utfordringer knyttet til kommunens rolle som veimyndighet. Erfaringene både fra innføringen av 56 tonn i 2007 og innføringen av 24 meter og 60 tonn det siste året, er at få kommuner utnytter de nye nasjonale rammene og oppklassifiserer sitt veinett på eget initiativ.
- Skogsbilveinetten er helt avgjørende for å drive lønnsomt skogbruk. Dette sikrer både tilgangen til ressursene, og har stor betydning for kostnadene ved hogst og framkjøring av tømmer til leveringssted. Investeringer i skogbrukets infrastruktur delfinansieres av det offentlige gjennom ordningen med skogfond med skattefordel og tilskudd til skogsveier. Landbruksforvaltningen i kommunene må i sin forvaltning legge til rette for en rasjonell og effektiv infrastruktur i skogbruket.

Bynært skogbruk på Klyve, Skien. Foto: Trond Indrebø

4.3. Klimavennlig landbruk

4.3.1. Mål for et klimavennlig landbruk

Landbruk i Porsgrunn og Skien skal drives på en klimavennlig måte med fokus på å minimere erosjon og tap av næringsstoffer fra jordbruksareal, redusere utslipp av klimagasser, samt å øke bruk av tre.

4.3.2. Strategier for et klimavennlig landbruk

Erosjonssikring

Porsgrunn og Skien kommuner skal i planperioden fokusere på erosjonssikring av landbruksareal. Følgende tiltakene for erosjonssikring skal prioriteres:

- Redusert jordarbeiding
- Hydrotekniske tiltak
- Buffersoner (gras-soner) mot vassdrag i alle kulturer

Tiltakene er nærmere beskrevet i kapittel 4.3.3.

Redusere utslipp av lystgass fra landbrukssektoren

Landbruket står for over halvparten av lystgassutslippene (N_2O) i Norge. Porsgrunn og Skien kommuner skal bidra til redusert utslipp av lystgass (N_2O) fra landbrukssektoren.

Kommunene skal prioritere følgende tiltak:

- Drenering av jordbruksarealer.
- Tiltak for å bedre jordstruktur
- Rett gjødslingsmengde

Redusere utslipp av metangass fra landbrukssektoren

Porsgrunn og Skien kommuner skal bidra til redusert utslipp av metangass fra landbrukssektoren. Kommunene skal prioritere følgende tiltak:

- Utrede muligheter for å ta i bruk husdyrgjødsel som råstoff i produksjon av biogass.
- Utrede muligheter for oppsamling og filtrering av metangass fra husdyrrom i nye landbruksbygg.
- Utrede muligheter for å redusere utslipp av metan per produsert enhet ved å kombinere melk- og kjøttproduksjon.

Økt bruk av tre

Skogbrukets klimabidrag er først og fremst når trevirket erstatter andre energiformer som olje og gass, eller andre energikrevende byggematerialer som stål og betong. Porsgrunn og Skien kommuner skal:

- Aktivt fremme fornybare energiløsninger ved økt bruk av fjernvarme basert på bioenergi i offentlige bygg .

- Følge opp intensjonene om bærekraft knyttet til bygg og øke bruk av tre som byggemateriale i offentlige bygg,

Tiltak: se tiltaksplan 2016-2019 (vedlegg 1)

4.3.3. Bakgrunn

Erosjonssikring i landbruksområder

Avrenning fra jordbruket fører med seg næringsstoffer – som fosfor og nitrogen, samt jord- og leirpartikler. Det kan føre til unormal algevekst i elver og innsjøer, og nedslamming av leveområder for bunndyr og fisk. Det kan også få negative konsekvenser for drikkevann og friluftsliv.

De viktigste tiltakene for erosjonssikring er:

- Redusert jordarbeiding
- Redusert gjødsling
- Hydrotekniske tiltak
- Fangdammer
- Buffersoner mot vassdrag
- Vannmiljøtiltak i skogen

Redusert jordarbeiding (ikke høstpløying) er det enkelttiltaket som har størst effekt. Den bidrar til redusert jorderosjon og tilførsel av næringssalter og jordpartikler fra kornområdene til vassdraget.

Redusert gjødsling fører til redusert fosforinnhold i jord over tid og følgelig redusert mengde fosfor som tapes bundet til partikler, samt reduksjon i mengde algetilgjengelig fosfor.

Under samlebetegnelsen hydrotekniske tiltak inngår tiltak rundt kummer (permanent gras og dammer) som ikke fungerer tilfredsstillende, manglende avskjæringsgrøfter mot utmark, og sikringstiltak rundt utløp fra samlegrøfter.

Etter endret jordarbeiding er fangdammer det enkelttiltaket i jordbruket som vil gi størst reduksjon i tilførsel av fosfor og jordpartikler. Fangdammer anlegges i bekker som drenerer jordbruksarealer. Fangdammer er det eneste tiltaket i jordbruket som fanger opp jordpartikler og næringssalter etter at disse har havnet i vassdraget. Tiltaket bidrar også til større variasjon i jordbrukets kulturlandskap og legger forholdene til rette for økt biologisk mangfold. Fangdammer kan også bidra til at plantevernmidler som er bundet til jordpartikler holdes tilbake.

Et viktig tiltak er å etablere buffersoner (gras-soner) mellom åker og vassdrag. Buffersonene skal ikke pløyes, gjødsles med fosfor eller sprøytes med plantevernmidler. De begrenser tap av næringssalter, jordpartikler og plantevernmidler fra åpen åker til vassdraget. Godt etablerte buffersoner er særlig viktige i tilknytning til arealer som jevnlig oversvømmes eller der overvann renner fra jordet.

Det kan være vanskelig å påvirke bakgrunnsavrenning fra skog, samt å tallfeste effekten av tiltakene. Viktige tiltak er å minimere kjøreskader nær vann og vassdrag, hindre avrenning fra hogstflater

direkte til vassdrag, samt ivareta og utvikle fler-sjiktet skog langs vannstrenger. Tiltakene er nærmere beskrevet i Levende Skog – standarden.

Klimagasser i landbruket

Norges samlede utslipp av klimagasser var 52,5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i 2012. Utslippene fra jordbrukssektoren utgjorde 4,5 millioner tonn CO₂-ekvivalenter, fordelt på 2,2 mill. tonn metangass (CH₄) og 2,3 mill. tonn lystgass (N₂O) (Kilde: Miljødirektoratet 2014).

Om lag 90 prosent av utslippene av klimagasser fra jordbruket er knyttet til husdyrproduksjon. Det aller meste av metanutslippene kommer fra fordøyelse av fôr hos husdyr, mens en mindre del kommer fra lagring av husdyrgjødsel. Lystgassutslipp kommer fra lagring av husdyrgjødsel og bruk av husdyr- og kunstgjødsel. Til sammen utgjør utslipp fra gjødsel (både metan og lystgass) 33 prosent av de totale utslippene fra jordbruket.

Redusert lystgassutslipp i jordbruket

Nitrogengjødsling kombinert med høy fuktighet, blant annet på grunn av utilstrekkelig drenering av jorden, gir økte utslipp av lystgass fra landbruksarealer. Lystgass, eller N₂O, regnes som én av de farligste klimagassene. Den har en potensiell oppvarmingskraft som er 300 ganger høyere enn det som er tilfellet for karbondioksid.

I dag står landbruket for over halvparten av lystgassutslippene i Norge. Det er mange faktorer som spiller inn på mengden lystgass som frigjøres fra jord, men særlig jordens vann- og nitrogeninnhold har stor innvirkning på utslippene. Ved dårlig drenering blir jorda våt, samtidig som den blir utsatt for jordpakking ved kjøring med maskiner eller beite. Lystgass dannes når det blir mangel på oksygen fordi jorda er våt eller for tett, og det samtidig er lettløselig nitrogen til stede.

Hvis en skal utnytte nitrogengjødsel er det viktig å ha god drenering og unngå jordpakking. Selv om det har vært god aktivitet med grøfting av jord i regionen de siste årene er det fortsatt store arealer som ikke har tilstrekkelig drenering. Mange arealer som ble drenert for 30-40 år siden har i dag behov for solid oppgradering.

Mer effektiv og nøyaktig gjødsling av jordbruksjord er også et tiltak for redusert utslipp av lystgass. Utslipp av lystgass fra gjødsling øker med økt tilførsel av nitrogen. Redusert utslipp kan oppnås gjennom en generell senkning av gjødslingsnivåene, optimalisering i tid, rom og tildelingsmåte, samt maksimal utnyttelse av husdyrgjødsel-nitrogen, slik at innsats av kunstgjødsel-nitrogen kan reduseres tilsvarende.

God drenering er avgjørende for god utnyttelse av nitrogengjødsel. Foto: Jan Helge Johansen

Redusert utslipp av metangass i landbruket

Hele 86% av metangassutslippene i landbruket stammer fra husdyrenes fordøyelsesprosesser (utånding). 14% kommer fra tap ved lagring og spredning av husdyrgjødsel. Endrede fôrtyper kan redusere utslippene noe. Et mer effektivt tiltak, men som fortsatt er på forsøksstadiet, er oppsamling av metangass fra husdyrrøm og gjødselkjellere gjennom filtrering eller forbrenning av ventilasjonslufta. Mulige tiltak kan være gasstette gjødselkjellere med avbrenning av metangassen.

Utslipet av metangass fra gjødsel (ca. 14% av metanutslippet i landbruket) kan reduseres ved behandling av gjødsel sammen med våtorganisk avfall. Dette vil bidra til reduksjon av både metan og lystgass samtidig som nitrogenverdien i restproduktet økes og kan nyttes som gjødsel. Produksjon av biogass har også miljøeffekt ved redusert bruk av olje/gass.

Biogass er omtalt som et kinderegg, fordi man løser flere problemer samtidig. Avfallsproblemer reduseres, fornybar energi produseres, klimagasser reduseres og god biogjødsel produseres som kan erstatte kunstgjødsel. Ved å behandle husdyrgjødsel i et biogass-anlegg, kan mye metangass tas ut før spredning, og energien i den kan utnyttes til produksjon av varme, strøm eller drivstoff. Biogass består av ca. 40-50% karbondioksid (CO_2) og 50-60% metan (CH_4).

Biorest er den massen som blir igjen etter at gassene er fjernet i biogassanlegget. Størstedelen av næringsstoffene finnes i den flytende delen, og det er denne som har størst interesse som gjødsel. Andre fordeler med biorest er at den stort sett er luktfri og den vil være mer eller mindre hygienisert. På grunn av at nitrogenet er lettere tilgjengelig og den er enklere å spre jevnt, kan bruk av biorest erstatte mer mineralgjødsel enn ubehandlet husdyrgjødsel.

Miljødirektoratet anslår potensialet for husdyrgjødsel behandlet i biogassanlegg til 30 %. Dette er i tråd med målsettinga i St.meld. 39 (2008-2009). Dette er en ambisiøs målsetting og det vil kreve sterke virkemidler for å utløse denne råstofftilgangen til biogassproduksjonen. Produksjon av biogass i landbruket må rett og slett bli lønnsomt for at gårdbrukere skal kunne investere i egne anlegg.

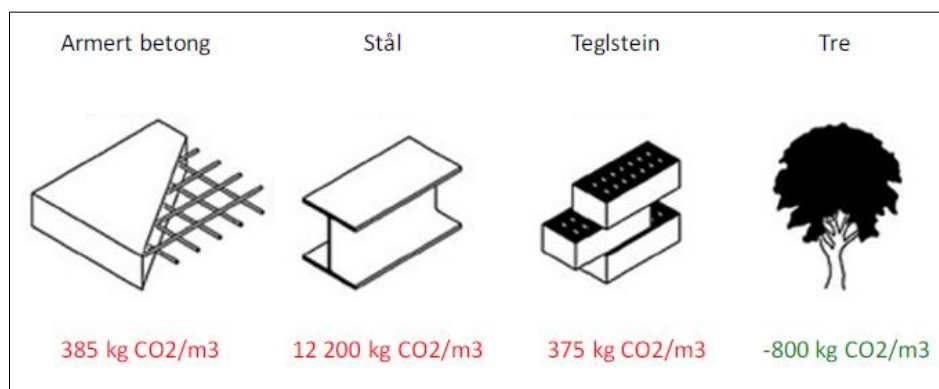
Skogbruk og bioenergi

Ifølge de siste anslagene fanger norsk skog nå rundt 25 millioner tonn CO₂ per år. I følge beregninger gjort av Norsk institutt for skog og landskap er den årlige bindingen av CO₂ fra skog på henholdsvis 0,07 millioner tonn CO₂ i Porsgrunn og 0,35 millioner tonn CO₂ i Skien (kilde: *Klima og energiplan 2008-2012*). Norske CO₂-utslipp er på rundt 42 millioner tonn per år. At norsk skog nå fanger så store mengder CO₂ fra atmosfæren, henger blant annet sammen med omfattende skogplanting i Norge i andre halvdel av forrige århundre.

Skog i vekst binder CO₂ gjennom fotosyntesen. Trevirke inneholder karbon tilsvarende ca. 700 kg CO₂ per kubikkmeter tre. I Norge har et lavt avvirkningsnivå og investeringer i skogkultur gjort at tilveksten er mer enn dobbelt så høy som avvirkningen. Dette gir økt binding av CO₂ og den årlig netto bindingen i norske skoger er i dag 28,5 millioner tonn CO₂, dvs. 65 prosent av menneskeskapte CO₂-utslipp i Norge (kilde: *Skog som klimatiltak, UMB 2012*).

Når trevirke brukes til bioenergi, frigjøres CO₂ og andre klimagasser i forbrenningen. Avvirkning av skog i god vekst til bioenergi gir dermed ikke alltid reduserte klimagassutslipp. Skogbrukets klimabidrag er først og fremst når trevirket direkte erstatter andre energiformer som olje og gass. Det bør derfor i større grad satses på bruk av bioenergi som energikilde til erstatning for fossilt brensel. Det offentlige har her en viktig rolle for å initiere et marked ved å satse på bioenergi for oppvarming av offentlige bygg.

Man oppnår en indirekte klimaeffekt ved økt bruk av trevirke og treprodukter som byggemateriale, dels ved at varige treprodukter forlenger karbonbindingen, og dels ved at treprodukter erstatter andre materialer (stål, betong mm) som har større klimagassutslipp ved produksjon eller bruk. I tillegg kan sluttbruk av trelasten nyttes til bioenergi. Samlet effekt er vanskelig å beregne, men det bør rettes økt fokus på materialbruk ved større utbygginger i regionen f.eks. nybygg av skolebygg og andre offentlige bygninger.

CO₂-utslipp gjennom produksjon av ulike materialtyper. Kilde: Oslo Tre AS

Kulturlandskap

Gjengroing er en stor trussel mot det biologiske mangfoldet i kulturlandskapet og et aktivt landbruk er den viktigste faktoren for å holde et kulturlandskap i hevd. Et åpent og levende kulturlandskap vil også være positivt for turismen som næring i regionen og det har trolig en positiv effekt på livskvaliteten til menneskene som bor og lever i eller nær disse områdene.

Det er imidlertid vanskelig å måle klimaeffekten av å holde kulturlandskapet i hevd. Kulturlandskapet er avhengig av aktiv drift, ofte med bruk av landbruksmaskiner, og dyr ute på beite som igjen fører med seg utslipp av klimagasser.

Generelt kan vi allikevel si at klimavennlig landbruk er å utnytte våre lokale jord- og skogressurser. Det må være en målsetning å kunne drive landbruket på en bærekraftig og lønnsom måte, tilpasset vårt lokale ressursgrunnlag.

Et åpent og levende kulturlandskap er avhengig av aktiv bruk og skjøtsel. Foto: Jan Helge Johansen.

4.4. Biologisk mangfold

4.4.1. Mål for ivaretagelse av biologisk mangfold

Det biologiske mangfoldet i kulturlandskap, skog og utmark skal ivaretas gjennom aktiv bruk, tilpassede skjøtselsformer og bærekraftig skogforvaltning.

4.4.2. Strategier for ivaretagelse av biologisk mangfold

Økt beitebruk

Økt beitebruk er viktig for pleie av kulturlandskapet og ivaretagelse av biologisk mangfold. Innenfor rammene av tildelte økonomiske virkemidler til miljøtiltak i landbruket (SMIL) skal kommunene legge til rette for opprettholdelse og restaurering av kulturmarksbeite.

Bærekraftig skogforvaltning

Alle tiltak i skog og utmark skal baseres på prinsippene for bærekraftig skogforvaltning. Tiltak som påvirker leveområder for truede arter negativt, eller som har tilsvarende alvorlige konsekvenser for viktige miljøverdier, skal unngås.

Økonomisk støtte til miljøtiltak

Innenfor rammene av tildelte økonomiske virkemidler til nærings- og miljøtiltak i skog (NMSK) skal kommunene prioritere å gi tilskudd til miljørettede tiltak for å ivareta biologisk mangfold.

Tiltak: se tiltaksplan 2016-2019 (vedlegg 1)

4.4.3. Bakgrunn

Landbruket er med på å skape miljøgoder som kulturlandskap, et rikt biologisk mangfold, samt bidrar til opptak og lagring av karbon. Samtidig påvirker norsk landbruk det biologiske mangfoldet i negativ retning og er selv en kilde til forurensning til luft, jord og vann. Produksjonen må tilpasses de rammene som naturen selv setter, og landbruket må ta sin del av ansvaret for å ivareta det biologiske mangfoldet.

Oaser for artsmangfold

I Porsgrunn og Skien har vi flere nasjonalt viktige områder for artsmangfold. En av de aller viktigste naturtypene i vårt område er kalklindeskog. Kalklindeskog er svært sjelden og finnes kun i Oslofjordområdet og opptre på ren kalkstein og kalkrik skifer. 80 rødlistede sopparter har sitt tilhold i denne naturtypen. Kalklindeskog er nå klassifisert som utvalgt naturtype og særskilt sikret etter naturmangfoldloven.

Hule eiker, gamle alm- og asketrær, og kulturmarksenger er andre eksempler på oaser for artsmangfold som vi finner i vår region. Kommunene må i sin landbruksforvaltning ha fokus på ivaretagelse av artsmangfoldet. Kunnskapsformidling ut til aktørene i landbruksnæringa er et viktig tiltak for en god forvaltning av disse miljøverdiene.

Jordbruket

Bevaring av biologisk mangfold i jordbrukets kulturlandskap er betinget av arealbruk og skjøtselsformer. Mange rødlistearter krever løpende jordbruksdrift, men også spesielle skjøtselstiltak.

Beitebruk er en økologisk og økonomisk bærekraftig måte å bruke norske arealressurser til å produsere mat. I tillegg til å bidra til matproduksjon er beitebruk viktig for å nå mål om pleie av kulturlandskap og ivaretagelse av biologisk mangfold. Opprettholdelse og restaurering av kulturmarksbeite vil være et viktig tiltak for å ivareta artsmangfoldet i våre kommuner.

Skogbruket

Skogen er viktig for en rekke miljøverdier. Gammel skog og død ved er spesielt viktig for det biologiske mangfoldet. Om lag 30 pst. av rødlistede arter er knyttet til liggende og stående død ved. Volumet med død ved er stadig økende.

I de senere årene er det satt inn tiltak i skogbruket for å ivareta det biologiske mangfoldet ved å unngå eller tilpasse hogst på arealer som er særlig viktige for artsmangfold og rødlistearter. Ved å ta vare på økologisk viktige funksjonsområder (nøkkelbiotoper) med stort naturmangfold etter modell av MiS (Miljøregistreringer i skog), vil et bredt artsmangfold fanges opp.

Skognæringen har i tillegg egne retningslinjer for miljøhensyn gjennom Levende Skog-standarden, der skognæringen, miljøbevegelsen og representanter fra forbrukerinteressene utviklet konkrete retningslinjer for miljøhensyn i skogbruket.

All hogst skal baseres på prinsippene for bærekraftig skogforvaltning. Skogbrukstiltak skal innrettes slik at det har en positiv eller akseptabel påvirkning på biologisk mangfold, landskapsbilde, friluftsliv og kulturminner. Tiltak som vil ha alvorlige konsekvenser for viktige miljøverdier skal unngås.

Det er skogeiers eget ansvar å ta hensyn til viktige livsmiljøer. Miljøregistreringene gir den enkelte skogeier og næringen et faglig begrunnet og dokumenterbart kunnskapsgrunnlag for å ta frivillige miljøhensyn ut over det lov- og regelverk tilsier, og i tråd med felles miljøambisjoner utviklet gjennom samarbeidsprosjektet Levende Skog.

Tilskudd til næring- og miljøtiltak i skogbruket

Tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket er en tilskuddsordning som omfatter flere formål. Tilskudd til miljørettede tiltak kan gis til skogeiere som ønsker å ivareta og videreutvikle miljøverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner. Slike tilskudd kan brukes til å dekke merkostnader eller økonomisk tap ved å gjennomføre miljørettede tiltak.

Etterspørselen etter tilskudd er større enn de fastsatte rammene både når det gjelder skogsveier, oppbygging av ny skog og tilskudd til direkte miljørettede tiltak. Det er derfor opp til regionale og kommunale skogbruksmyndigheter å prioritere de ulike tiltakene.

Gammel skog og død ved er viktig for det biologiske mangfoldet. Om lag 30% av rødlistede arter er knyttet til liggende og stående død ved. Foto: Jan Helge Johansen

4.5. Friluftsliv

4.5.1. Mål for ivaretagelse av friluftslivet

Gjennom et aktivt landbruk som ivaretar kulturlandskapet og forvalter naturressursene på en bærekraftig måte, skal muligheten for å utøve friluftsliv i kulturlandskap, skog og utmark videreutvikles.

4.5.2. Strategier for ivaretagelse av hensyn til friluftsliv

Samarbeid

Kommunene skal i samarbeid med landbruksnæringen, grunneiere og friluftsansjoner bidra for å videreutvikle friluftslivstilbudet i Skien og Porsgrunn.

Økt tilgjengelighet

Kommunene skal i samarbeid med grunneiere og organisasjoner medvirke til å gjøre viktige friluftsområder tilgjengelige for befolkningen gjennom utbedring av parkeringsplasser, stier og ferdselsårer m.m.

«Hundremeterskogen»

Kommunene skal i sin arealforvaltning bidra til bevaring av mindre friluftsområder tilknyttet byer og tettsteder.

Forvaltning av kommuneskogen

I forvaltningen av egne skog- og utmarksområder skal kommunene vektlegge trivsel, naturopplevelser og friluftsliv for befolkningen.

Tiltak: se tiltaksplan 2016-2019 (vedlegg 1)

4.5.3. Bakgrunn

Landbruket - gjennom jordbruk, skogbruk og utmark - forvalter hele 96 % av Norges landareal. Den norske allemannsretten legger til rette for at hele samfunnet kan ta del i disse arealgodene.

Uten et aktivt landbruk som forvalter naturressursene på en bærekraftig måte, og som skjøtter kulturlandskapet, vil ikke mulighetene for å utøve friluftsliv bli de samme. En god landbrukspolitikk er derfor en god politikk for friluftslivet.

I byer og tettbygde strøk utgjør kulturlandskapet en del av grøntstrukturen og markaområdet. Foruten å ha egenverdi som friluftslivsområde, er kulturlandskapet derfor også et viktig bindeledd mellom byen og skogområdene rundt. Slik bruk av kulturlandskapet kan være med på øke forståelsen for de verdiene landbruket framstiller og tar vare på. Landbruksnæringen er derfor også tjent med at kulturlandskapet er tilgjengelig for friluftslivet.

Tilgjengelighet

I Norge legger allemannsretten til rette for at hele samfunnet kan nyte godt av og bruke landbrukets arealer og fellesgoder i utmark, og i jordbrukslandskapet. Tilgjengelighet og skilting til friluftsområdene i skog og utmark er avgjørende for at friluftsmulighetene i slike områder benyttes.

Landbrukets veier er viktige ferdselsårer for friluftslivet. Det samme gjelder også for idretten og både ski- og sykkelidretten har stor nytte av landbrukets veier. Skogsveinettet gir muligheter for friluftslivet og annen næringsvirksomhet enn skogproduksjon. Etterspørselen og utnyttelsen av skog- og utmarksarealene til ulike høstings- og opplevelsbaserte aktiviteter er økende, og god adkomst er en viktig forutsetning for slike tilbud.

Bruken av skog og mark til friluftsliv og annen fysisk aktivitet kan økes ved bedre tilrettelegging, for eksempel ved samarbeid om å anlegge parkeringsplasser, stier og veinett.

Samarbeid mellom kommune, grunneier og organisasjoner

St. meld. 9 (2011-2012) «Landbruks- og matpolitikken» legger opp til å øke samarbeidet mellom landbruket, kommunene og frivillige organisasjoner for å videreutvikle tilbud om friluftsliv i kulturlandskap, skog og utmark.

Mange bønder og grunneiere bidrar til å fremme friluftslivet i lokalmiljøet, herunder jakt og fiske, gjennom et samarbeid med kommune og frilufsorganisasjoner om etablering av stier, merking av løyper, etablering av parkeringsplasser, salg av jakt- og fiskekort osv. Bøndernes og grunneiernes kompetanse og lokalkunnskap som arealforvaltere er viktig i denne sammenheng, og gir landbruket en mulighet til å bidra på ulike arenaer i samfunnet. På denne måten sikres kunnskapsoverføring og større forståelse for landbruk i befolkningen.

Myndighetene er avhengige av et samarbeid med grunneiere om tilrettelegging, både for frivillige kjøpsavtaler og bruksavtaler på arealer der både skogbruk, beitebruk, utmarksnæring og tilrettelagt friluftsliv må tilpasses gjensidig.

For skogeierne kan økt tilrettelegging og bruk av skogarealene til rekreasjonsformål føre til tap og ulemper knyttet til økende trafikk, forsøpling, tap av skogproduksjon og andre hindringer for aktivt skogbruk og utmarksnæring. For at skogeiere skal produsere og tilby denne type fellesgoder utover det som kreves gjennom lovverk og sertifiseringsordninger, må en derfor finne ordninger som kompenserer skogeiere for de ulempene som oppstår samt gir økonomisk uttelling for de produktene som tilbys.

Forvaltning av offentlige arealer

Kommuner og andre myndigheter eier ofte arealer i nærhet til bebyggelse, og både kommuner, interkommunale friluftråd og staten ved Miljøverndepartementet har hatt en bevisst politikk på å sikre viktige friluftsområder gjennom kjøp eller bruksavtaler med grunneier for å kunne tilrettelegge friluftsarealer av høy kvalitet.

Bevaring av «hundremeterskoger» og mindre friluftsområder tilknyttet byer og tettsteder er viktig for barns lek, trivsel, opplevelse av natur og kulturarv og rekruttering til friluftsliv.

Friluftsliv og næring

Friluftslivet her i landet er i endring. Nye typer aktiviteter kommer til og krav til komfort og tilrettelegging er viktig.

For landbruket representerer trendene innenfor friluftslivet en positiv utvikling. Årsaken er naturlig nok inntektsmulighetene som åpnes innenfor det såkalte grønne reiselivet.

Virkemidler

Landbruket har flere virkemidler som retter seg mot friluftsliv:

- Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL) har som formål å fremme natur- og kulturminneverdiene i kulturlandskapet og redusere forurensning fra jordbruket. Det kan blant annet søkes om midler til å tilrettelegge for større tilgjengelighet og opplevelser i landskapet, og til å holde verdifulle område åpne.
- Friluftsliv er et av områdene innenfor Regionalt miljøprogram (RMP). Aktuelle tiltak det kan søkes om tilskudd til er vedlikehold av turtraseer og merking av stier.
- For skogbruket gjelder lov om skogbruk, med formål om blant annet å ta hensyn til landskapet, friluftslivet og kulturverdiene i skogen. Forskrift om tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) kan gi tilskudd til tiltak for å videreutvikle miljøverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner.

Markedsføring av friluftsliv i Grenland under Mersmak 2015. Samarbeid mellom kommune, Fylkeskommune, elveeierlag og friluftsansjoner. Foto: Espen Nordstrand

5. RETNINGSLINJER FOR LANDBRUKSFORVALTNINGEN

Formål:

Retningslinjene for saksbehandling skal sikre likebehandling, øke forutsigbarheten ved behandling av enkeltsaker, sikre politisk forankring ved delegerte avgjørelser og på denne måten effektivisere saksbehandlingen.

5.1. Omdisponering av landbruksareal (jordloven § 9)

Hovedregel:

Det skal legges til grunn en streng praktisering av jordvernet når en vurderer omdisponering av dyrka eller dyrkbar jord. Omdisponering av dyrka og dyrkbar jord skal unngås dersom ikke viktige samfunnsinteresser tilsier at hensynet til jordvern må vike.

Forbudet mot å bruke dyrka jord og dyrkbar jord til annet enn jordbruksproduksjon har hjemmel i jordloven §9. Begrepet "jordbruksproduksjon" dekker all planteproduksjon i jordbruk og hagebruk der jorda blir brukt som vekstmedium, for eksempel til produksjon av mat og fôr samt hagevekster.

Videre rammes uttak av jord, masse og torv fra dyrka eller dyrkbar jord av forbudet. Produksjon av plen kan også rammes av forbudet. Det må foretas en vurdering av om jordsmonnet blir fjernet ved produksjonen. Dyrka jord må ikke brukes til plenproduksjon som fører til at jordsmonn blir fjernet.

Dyrka jord kan ikke brukes til annet enn jordbruksproduksjon uten samtykke. Produksjon av juletrær og pyntegrønt er ikke definert som «jordbruksproduksjon» og det kreves derfor tillatelse til omdisponering før dyrka jord kan tas i bruk til dette formålet.

Prioritering

Dersom viktige samfunnsinteresser tilsier omdisponering, legges følgende retningslinjer til grunn for valg av arealer som skal kunne omdisponeres:

- skog før dyrka mark
- lav skogsbonitet før god skogsbonitet
- mindre god dyrka mark, og dyrkbar skog, før god dyrka mark

I alle saker, hvor en vurderer omdisponering av jord- og skogbruksareal, skal en foreta en vurdering av hvordan en omdisponering vil berøre produksjonsverdier i landbruket og landbrukets kulturlandskap.

Bufferoner

For å unngå konflikter mellom landbruksdrift og hensyn til beboere i området bør det ved boligbygging i eller nær landbruksområder settes krav om buffersone mellom bolighus og dyrka mark. Buffersonen må være tilstrekkelig stor slik at eventuelle støy- og støvplager fra jordbruksdrifta reduseres. Avhengig av terreng- og vegetasjonsforhold bør en buffersone være på 25-50 meter.

Driftsbygninger

Driftsbygninger og andre bygninger som er nødvendige for driften av landbrukseiendommen tillates normalt ikke oppført på dyrka mark, dersom det finnes driftsmessig gode alternative plasseringer som gir regningssvarende drift. Dersom byggetiltak kommer i konflikt med hensynet til vern av dyrka jord må det stilles krav om at alternative plasseringer utredes. Både driftsmessige og økonomiske hensyn må vurderes.

Rideanlegg

Rideanlegg, ridebaner, kjørebane for hest og vogn tillates normalt ikke oppført på dyrka mark, dersom det finnes driftsmessig gode alternative plasseringer. Rideanlegg som ikke er en del av næringsvirksomheten på eiendommen tillates ikke oppført på dyrka mark.

Større rideanlegg bør ha ferdselsavtaler i nærområdet. Det skal også legges vekt på trafiksikkerhet ved plassering av rideanlegg.

Kårbolig

Oppføring av kårbolig tillates kun på eiendommer hvor eieren selv har aktiv husdyrdrift av en slik størrelse at arbeidsmengden tilsier at det er behov for at flere generasjoner tar del i driften av gården. Kårboligen bør tilstrebes å ligge i tunområdet på eiendommen. Ved plassering av boligen skal det tas hensyn til natur- og kulturlandskapsverdier og innpassing i forhold til eksisterende bebyggelse og kulturmiljø. Adkomst til eiendommen bør søkes samordnet med eksisterende adkomster eller plasseres så skånsomt som mulig i forhold til driftsforhold og kulturlandskap.

Juletreproduksjon

Når kommunen vurderer omdisponering av jordbruksareal til juletreproduksjon skal følgende kriterier vektlegges:

- Kulturlandskapsbildet må ivaretas.
- Trehøyden skal ikke være over 3 meter.
- Når produksjon av juletrær opphører skal stubber fjernes, og jordbruksarealet gjenopptas til planteproduksjon.

Ferdigplen

Produksjon av plen som foregår slik at jordsmonn ikke blir fjernet i produksjonsprosessen rammes ikke av forbudet mot omdisponering av jord (plen er definert som hagevekst).

Det må imidlertid foretas en konkret vurdering av om jordsmonn blir fjernet i produksjonen. Dyrka jord må ikke brukes til plenproduksjon som fører til at jordsmonn blir fjernet.

Grenland landbrukskontor fikk følgende vurdering fra Bioforsk på vårt spørsmål om konsekvenser for matjorda ved produksjon av plen:

Hvor mye ferdigplenproduksjonen reduserer matjordlaget avhenger først og fremst av hvor gammel den er ved skjæring og hvor tukt det skjæres. Graset bygger sjøl organisk materiale, og filtlaget mellom gras og jord vil normalt utgjøre mesteparten av det som fjernes. Ungt gras må ofte skjæres noe djupere for å få det til å henge sammen, og da går det vekk mer jord.

Norske ferdigplenprodusenter skjærer normalt plenen når den er 16-24 måned gammel og tykkelsen er normalt 15-20 mm. Uten å ha noen god dokumentasjon under norske forhold vil jeg anta at mindre enn 5 mm av dette laget er matjord som fjernes.

Sammenlikna med korndyrking, potetdyrking eller grønnsakdyrking med regelmessig pløying eller annen jordarbeiding vil ferdigplendyrking bidra til å hindre erosjon og slik sett ta vare på matjorda. I hellende terreng og med siltjord er dette sannsynligvis viktigere enn jorda som fjernes med ferdigplenen.

5.2. Deling av landbrukseiendommer (jordloven § 12):

Hovedregelen er at fradeling av areal fra landbrukseiendommer til annet formål enn landbruk (boligtomter etc.) skal avklares i forbindelse med rullering av kommuneplan eller i reguleringsplan.

Deling av landbrukseiendommer hvor formålet er salg av jord- og/eller skogareal som tilleggsareal til andre landbrukseiendommer kan tillates dersom det gir en god og tjenlig bruksstruktur, og eller ikke medfører drifts- eller miljømessig ulemper for landbruket.

Driftsbygninger og kårboliger som er nødvendige for driften av landbrukseiendommen tillates ikke fradelt.

Fradeling av gårdstun tillates dersom eiendommens jord- og skogarealer selges som tilleggsareal til nabobruk. Slike nye boligeiendommer skal ha en tomtestørrelse som er naturlig i forhold til arrondering, tun og adkomstveg. Dyrka jord skal ikke følge boligeiendommen.

Fradeling til fellestiltak, slik som fellesfjøs og andre samdriftstiltak skal normalt tillates. I vurderingen skal det tas hensyn til drifts- eller miljømessige ulemper, lukt- og støyplager, infrastruktur mv. Dersom byggetiltak kommer i konflikt med hensynet til jordvern må det stilles krav om at alternative plasseringer utredes.

Ved fradeling av boligtomter i områder hvor spredt bebyggelse er tillatt skal det normalt ikke fradeles større tomteareal enn hva som ansees som nødvendig for en tjenlig boligtomt. En boligtomt på 1 mål ansees normalt å være en stor og tjenlig tomt.

I alle saker som gjelder deling av landbrukseiendommer skal hensynet til jordvern og kulturlandskapet tillegges stor vekt.

5.3. Boplikt (konsesjonsloven §§ 5, 9 og 11)

Hovedregelen er at på bebygde eiendommer med mer enn 25 dekar dyrka jord eller mer enn 500 dekar produktiv skog må erverver bosette seg på eiendommen innen 1 år og bo der i minst 5 år (lovbestemt boplikt ved konsesjonsfrihet, §5).

Kommunen skal i sin behandling av konsesjonssøknader ta stilling til om det er påkrevd å stille vilkår om boplikt, og om boplikten skal være en personlig plikt for eier (§11).

Hovedbegrunnelsen for boplikten er å sikre at landbrukseiendommer av en viss størrelse i størst mulig grad bebos av eieren. Boplikten inntreffer om man overtar en landbrukseiendom fra nær familie

(konsesjonsfritt) eller om man kjøper eiendom over en viss størrelse på det åpne marked (konsesjonsplikt). Det er adgang til å gi helt fritak fra eller utsettelse med å oppfylle boplikten.

Ved saksbehandlingen vektlegges følgende retningslinjer i Skien og Porsgrunn:

1. I en del saker er det rimelig å gi en viss utsettelse med å oppfylle boplikten slik at søkeren får ordnet seg med bolig og planlagt flyttingen. Konsesjon med tidsavgrenset fritak fra boplikt kan gis i inntil 5 år
2. Når en søker eier flere landbrukseiendommer kan det gis konsesjon uten vilkår om boplikt forutsatt at søker bor på en annen landbrukseiendom og at disse drives sammen som én felles driftsenhet.
3. På ubebygde skogeiendommer vil det normalt bli gitt konsesjon uten vilkår om boplikt.
4. Det er en forutsetning for å kunne gi konsesjon uten vilkår om boplikt at produksjonsarealene blir forsvarlig drevet, enten i egen regi eller ved bortleie. Ved bortleie må det foreligge skriftlig leieavtale for 10 år.

5.4. Konsesjon ved erverv av skogeiendom (konsesjonsloven §9)

Hovedregelen er at ved salg av skogeiendommer, uten tjenlig helårsbolig, skal det settes som vilkår for konsesjon at erverver har landbrukseiendom i kommunen fra før.

Ved erverv av skogeiendommer skal det legges spesielt vekt på å etablere driftsmessige gode løsninger. I vurdering av konsesjon ved erverv av skogeiendommer uten tjenlig helårsbolig skal det normalt settes vilkår om at erverver har landbrukseiendom i kommunen fra før, og at skogeiendommen erverves som tilleggsareal til eksisterende eiendom.

5.5. Driveplikt (jordloven § 8)

Hovedregelen er at eier driver jordbruksarealet selv eller leier bort jorda som tilleggsareal til annen landbrukseiendom. Leieavtalen skal ha en varighet på minst 10 år kan ikke sies opp av eier i leieperioden. Avtalen skal godkjennes av kommunen.

Formålet med driveplikt for landbrukseiendommer er i første rekke å sikre at produksjonsarealene holdes i hevd. Driveplikten gjelder alle jordbruksareal og er en varig plikt. Driveplikten oppfylles enten ved at eier driver jordbruksarealet selv eller ved å leie bort jorda, forutsatt skriftlig leieavtale på minst 10 år som ikke kan sies opp av eier i leieperioden.

I forbindelse med generasjonsskifte m.m. kan det ved søknad godkjennes kortere leieavtale enn 10 år. Søknaden må begrunnes.

Jordbruksareal skal være i drift så lenge arealet er underlagt jordlovens bestemmelser om driveplikt. Fritak fra driveplikt skal ikke innvilges.

5.6. Prioritering av økonomiske midler til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK)

Hovedregelen er å prioritere tiltak som gir økt verdiskapning i skogbruket lokalt og samtidig ivaretar hensynet til miljøverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner i skogen.

Formålet med tilskudd i skogbruket er å stimulere til økt verdiskapning, bærekraftig utnyttelse av skogressursene og bevaring og utvikling av miljøverdier i skog. Det kan gis tilskudd til skogkulturtiltak, miljøtiltak i skog, samt andre tiltak og prosjekter som har mål om økt aktivitet og ressursutnyttelse i og fra skogen. I tillegg forvalter fylkesmannen tilskuddsmidler til veibygging og drift i vanskelig terreng.

Det skal fastsettes overordnede retningslinjer for prioritering av søknader. Slike retningslinjer skal utarbeides i dialog mellom Fylkesmannen, kommunene og næringsorganisasjonene i skogbruket lokalt.

Strategi for bruk av tilskuddsmidler til nærings- og miljøtiltak i skogbruket:

1. Prioritere tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket i.h.t. Strategiplan for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i landbruket for Skien, Porsgrunn og Siljan (vedlegg 2).
2. Innenfor rammene i overordnet strategiplan skal kommunen i samråd med næringsorganisasjonene årlig fastsette tilskuddssatser og satsingsområder for best mulig å nå målene i landbruksplanen.

Retningslinjer, vilkår etc.

- Tilskudd til næringstiltak innvilges på grunnlag av godkjente kostnader i skogfondsystemet.
- Tilskudd til miljøtiltak innvilges på grunnlag av godkjente kostnader etter søknad.
- Tilskudd innvilges fortløpende gjennom kalenderåret, men ikke senere enn 15. november.
- Tilskuddssatser og tiltaksområder fastsettes årlig i kontaktutvalg for skogbruk (kommunen, skogeierlag og skogeiersamvirke).

5.7. Prioritering av spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL)

Hovedregelen er å prioritere tiltak som fremmer natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra jordbruket, utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift.

Formålet med spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) er å fremme natur og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra jordbruket, utover det som kan forventes gjennom vanlig jordbruksdrift. Et viktig mål med ordningen er å få til et mer målretta innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsettinger.

Jordbruket i Skien og Porsgrunn skal gjennom tildeling av økonomiske virkemiddel:

1. Øke verdiskapning i den lokale jordbruksdrifta med spesiell vekt på en bærekraftig utvikling på lang sikt.

2. Forhindre gjengroing i viktige kulturlandskapsområder og bevare det biologiske mangfoldet.
3. Forhindre forurensning til vann, vassdrag og sjø med økt satsing på økologiske rensetiltak og vegetasjonssoner.

Det skal fastsettes overordnede retningslinjer for prioritering av søknader. Slike retningslinjer skal utarbeides i dialog mellom Fylkesmannen, kommunene og næringsorganisasjonene i skogbruket lokalt.

Strategi for bruk av tilskuddsmidler til miljøtiltak i landbruket:

1. Prioritere tilskudd til miljøtiltak i landbruket i.h.t. Strategiplan for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i landbruket for Skien, Porsgrunn og Siljan (vedlegg 2).
2. Innenfor rammene i overordnet strategiplan skal kommunen i samråd med næringsorganisasjonene fastsette satsingsområder for best mulig å nå målene i landbruksplanen.

Skogsentreprenør Torgeir Eklund i gang med avstandsregulering i ung granskog. Skogeier får dekket en andel av kostnaden med tilskudd (NMSK-midler). Foto: Espen Nordstrand

Vedlegg 1 - Tiltaksplan 2016-2019

1. Arealforvaltning og jordvern

Tiltak 1.1. **Bruk av avbøtende og kompenserende tiltak ved omdisponering av dyrka og dyrkbar jord**

Hvordan: Utrede muligheten for å bruke jordflytting som kompenserende tiltak dersom omdisponering er uunngåelig.

Når: Innen 2017

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 1.2. **Restriksjoner på salg av matjord.**

Hvordan: Utrede muligheter for å begrense salg/bruk av matjord til andre formål enn jordbruk i saker der omdisponering er uunngåelig.

Når: Innen 2018

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 1.3. **Konsekvenser av bruk av dyrka jord til produksjon av juletre og ferdigplen.**

Hvordan: Vurdere konsekvenser for jordkvaliteten etter at dyrka jord er brukt til andre formål som juletreproduksjon og ferdigplen.

Når: Innen 2019

Hvem: Grenland landbrukskontor.

Tiltak 1.4 **Ajourhold av arealressurskart (AR5)**

Hvordan: Kommunene v/landbrukskontoret skal løpende holde arealressurskartene (AR5) oppdatert gjennom feilretting og registrering av endringer i arealklassifisering.

Når: Hele perioden

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 1.5 **Ajourhold av lokalt kulturlandskapskart**

Hvordan: Kommunene v/landbrukskontoret skal ajourføre lokalt kart for viktig kulturlandskap i Porsgrunn og Skien. Kartet legges til grunn for neste revisjon av regional areal- og transportplan, samt kommuneplanens arealdel.

Når: Innen 2017

Hvem: Grenland landbrukskontor

2. Næringsutvikling i landbruket

Tiltak 2.1. **Bedre jordkvaliteten med grøftetiltak**

Hvordan: Kommunen skal tilby eller formidle tjenester for planlegging av grøftetiltak og hydrotekniske anlegg.

Når: Hele planperioden

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 2.2. **Bedre jordkvaliteten på leiejord**

Hvordan: Utarbeide standard avtale for investeringer på leid jordbruksareal (ansvarsforhold, kostnadsfordeling m.m.)

Når: Innen 2017

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 2.3. **Markedsføring av lokalprodusert mat og råvarer**

Hvordan: Vurdere muligheter for en felles nettside for informasjon/annonsering av lokal mat og råvarer.

Når: Innen 2018

Hvem: Skien kommune, Porsgrunn kommune, Grenland landbrukskontor

Tiltak 2.4. **Legge til rette for salg av lokal mat og råvarer**

Hvordan: Vurdere muligheter for salg av lokal mat og råvarer fra egne utsalg og torg i Porsgrunn og Skien.

Når: Innen 2018

Hvem: Skien kommune, Porsgrunn kommune, Grenland landbrukskontor

Tiltak 2.5. **Øke bruk av økologisk mat og råvarer i offentlig sektor**

Hvordan: Økt bruk av økologisk mat og råvarer i egen drift i kommunene.

Når: Innen 2018

Hvem: Skien kommune, Porsgrunn kommune, Grenland landbrukskontor

Tiltak 2.6. **Legge til rette for urbant landbruk**

Hvordan: Kartlegge arealer som kan være aktuelle for parselhager, skolehager m.m.

Når: Innen 2019

Hvem: Skien kommune, Porsgrunn kommune, Grenland landbrukskontor

Tiltak 2.7. **Inn på tunet**

Hvordan: Kartlegge skranker og utfordringer tilbydere opplever som begrensende for næringen.

Når: Innen 2017

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 2.8. **Økt bruk av massivtre i bygg**

Hvordan: Forankre satsing på økt bruk av massivtre i kommunenes klima og energiplan ved neste revisjon (2016-2017).

Når: 2016

Hvem: Skien kommune, Porsgrunn kommune, Grenland landbrukskontor

Tiltak 2.9. **Økt bruk av bioenergi**

Hvordan: Forankre krav om bruk av fornybare energiløsninger i klima og energiplan ved neste revisjon (2016-2017)

Når: 2016

Hvem: Skien kommune, Porsgrunn kommune, Grenland landbrukskontor

Tiltak 2.10. **Kartlegging av «flaskehalser» for tømmertransport på offentlige veier**

Hvordan: Dialog med skogeiersamvirke og tømmertransportører

Når: Innen 2018

Hvem: Grenland landbrukskontor

3. Klimavennlig landbruk

Tiltak 3.1 Erosjonssikring – vegetasjonssoner langs utsatte vassdrag

Hvordan: Prioritere økonomisk tilskudd til vegetasjonssoner (grassoner) langs utsatte vassdrag for alle kulturer

Når: Hele perioden

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 3.2 Erosjonssikring – grøftearbeid og hydrotekniske tiltak

Hvordan: Prioritere økonomisk tilskudd til grøftearbeid og hydrotekniske tiltak

Når: Hele perioden

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 3.3 Erosjonssikring – endra jordbearbeiding

Hvordan: Prioritere økonomisk tilskudd til endra jordbearbeiding i erosjonsutsatte områder

Når: Hele perioden

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 3.4 Redusere utslipp av lystgass fra landbrukssektoren

Hvordan: Redusere mengden vassjuk jord med grøftetiltak. Landbrukskontoret skal kunne tilby eller formidle utarbeidelse av grøfteplaner.

Når: Hele perioden

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 3.5 Redusere utslipp av lystgass fra landbrukssektoren

Hvordan: Riktig gjødselmengde. Landbrukskontoret skal gjennom veiledning og kontroll bidra til at produsentene har gode og oppdaterte gjødselplaner.

Når: Hele perioden

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 3.6. Redusere utslipp av metangass fra landbrukssektoren

Hvordan: Utrede muligheter for å bruke husdyrgjødsel i energiproduksjon

Når: Innen 2019

Hvem: Landbrukskontoret, kommunene

Tiltak 3.7 Øke bruk av bioenergi som varmekilde

Hvordan: Stille krav om bruk av bioenergi/fjernvarme i nye kommunale bygg.

Når: Innen 2019

Hvem: Kommunene

Tiltak 3.8 Øke bruk av tre som byggemateriale

Hvordan: Stille krav om at bruk av massivtre som byggemetode utredes i kommunale byggeprosjekter.

Når: Innen 2019

Hvem: Kommunene

4. Biologisk mangfold

Tiltak 4.1 **Ivareta biologisk mangfold i kulturlandskapet**

Hvordan: Stimulere til økt beiting i kulturlandskapet ved å prioritere tilskuddsmidler til etablering av beite over flere eiendommer (områdetiltak).

Når: Innen 2019

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 4.2 **Ivareta miljøverdier i skog gjennom ajourføring av miljøbaser**

Hvordan: Utarbeide rutiner for at nye registrerte miljøverdier raskt legges inn og gjøres tilgjengelig for grunneier i aktuelle miljøbaser.

Når: Innen 2019

Hvem: Grenland landbrukskontor (i samarbeid med Fylkesmannen)

Tiltak 4.3 **Ivareta miljøverdier i skog gjennom ajourføring av kommunens viltkart**

Hvordan: Kommunen gjennomfører en ajourføring av kommunale viltkart med spesilet hensyn på rovfugl, rødlistede viltarter og aktive spillplasser for storfugl.

Når: Innen 2018

Hvem: Skien kommune og Porsgrunn kommune, Grenland landbrukskontor

Tiltak 4.4 **Ivareta miljøverdier i skog gjennom prioritering av tilskuddsmidler til miljøtiltak**

Hvordan: Prioritere tilskuddsmidler (NMSK) til gjennomføring av skjøtselstiltak for å ivareta og videreutvikle miljøverdier i skog.

Når: Hele perioden

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 4.5 **Ivaretagelse av viktige miljøkvaliteter gjennom frivillig vern av skog**

Hvordan: Gjøre skogeiere kjent med ordningen for frivillig vern av skog.

Når: Innen 2019

Hvem: Grenland landbrukskontor (i samarbeid med Fylkesmannen)

Tiltak 4.6 **Ivareta miljøverdier i skog gjennom prioritering av mekanisk vegetasjonsrydding**

Hvordan: Gjennom prioritering og bruk av tilskuddsmidler (NMSK) stimulere til mekanisk rydding av vegetasjon framfor kjemisk behandling (sprøyting)

Når: Hele perioden

Hvem: Grenland landbrukskontor

5. Friluftsliv

Tiltak 5.1. Samarbeid om friluftstiltak

Hvordan: Formalisere samarbeidet mellom Grenland Friluftsråd og Grenland landbrukskontor med formål å samarbeide om friluftstiltak som berører landbrukssektoren.

Når: Hele perioden

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 5.2. Bevare 100-meterskogene i nærområdene.

Hvordan: Kartlegge og registrere skogområder som er spesielt viktig for nærfriluftslivet rundt byer og tettsteder.

Når: Innen 2019

Hvem: Grenland landbrukskontor (i samarbeid med kommunenes planavdelinger)

Tiltak 5.3 Tilrettelegge for naturopplevelser og friluftsliv i kommuneskogene

Hvordan: Kartlegge viktige områder for friluftsliv i kommunenes egne skogområder.

Utarbeide skjøtselsplaner for viktige friluftsområder.

Når: Innen 2019

Hvem: Grenland landbrukskontor

Tiltak 5.4 Grønne korridorer mellom bo-områder og friluftsområder – bilfritt friluftsliv

Hvordan: Kartlegge grønne ferdselsveier mellom bo-områdene og friluftsområdene. Legge til rette for gang- og sykkeladkomst til utmarka.

Når: Innen 2019

Hvem: Grenland landbrukskontor i samarbeid med planavdelingen i kommunene

Vedlegg 2 – Strategiplan for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i landbruket 2016-2019

INNHOLD

1 Bakgrunn	54
1.1 Lokal forankring	54
1.2 Generelle prioriteringer og presiseringer	54
1.3 Viktige grunnlagsdokumenter/informasjonsbaser	54
2 SMIL-ordningen	55
2.1 Hva kan støttes?	55
2.2 Prioritering av SMIL-tiltak.....	56
2.3 Områdetiltak – planlegging- og tilretteleggingsprosjekter.....	56
2.4 Kulturlandskapstiltak.....	56
2.4.1 Bevare og fremme biologisk mangfold og kulturmark.	56
2.4.2 Bevaring av kulturminner og kulturmiljøer.....	57
2.4.3 Fremme tilgjengelighet og opplevelseskvalitet.....	57
2.4.4. Ta vare på verneverdige bygninger.....	58
2.5 Forurensingstiltak	58
2.5.1 Hydrotekniske anlegg	58
2.5.2 Særskilte bygningsmessige tiltak.....	59
2.6 Begrensing av forurensing fra landbruket.....	59
2.7 Søknader og søknadsfrister SMIL	59
3 Kommunal saksbehandling SMIL	60
4 Prioriterte områder i Skien, Porsgrunn og Siljan.....	60
5 Tilskuddsordningen NMSK.....	62
5.1 Tilskudd til skogkultur.....	62
5.2 Tilskudd til miljøtiltak i skog.....	62
5.3 Tilskudd til andre tiltak i skogbruket.....	63
5.4 Tilskudd til bygging og ombygging av skogsveier.....	63
5.5 Tilskudd til drift med taubane, hest o.a.....	63
6 Prioritering av NMSK-tiltak	63
7 Søknader og søknadsfrister NMSK	64
7.1 Kommunal saksbehandling NMSK	64

1 Bakgrunn

Grenland landbrukskontor har utarbeidet Strategiplan for tilskudd til nærings- og miljøtiltak i landbruket. Planen tar utgangspunkt i Landbruksplan for Skien og Porsgrunn kommuner 2016 -2025, Landbruksmelding for Siljan 2007-2019, Forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL), og Forskrift om tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK).

1.1 Lokal forankring

Det foreligger en landbruksplan for Skien og Porsgrunn som for tiden er under revisjon. Ny landbruksplan skal legges fram for politisk behandling i bystyrene, og vil etter planen vedtas før sommeren 2016. Landbruksmelding for Siljan gjelder for perioden 2007 - 2019. Disse planene inneholder en tiltaksliste for kommunene, og er en oversikt over prioriterte arbeidsoppgaver innen næringen. I tillegg er kommuneplanens arealdel et viktig styringsredskap i forhold til tildeling av SMIL-midler.

1.2 Generelle prioriteringer og presiseringer

Formålet med spesielle miljøtiltak i landbruket (SMIL) er å ivareta natur- og kulturminneverdiene i jordbrukets kulturlandskap, samt redusere forurensing fra jordbruket, ut over det som blir forventet gjennom vanlig jordbruksdrift. Et viktig mål med ordningen er å få til en mer målretta innsats med utgangspunkt i lokale behov, utfordringer og målsettinger.

Forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i landbruket, § 1, 2 og 3 angir mål og avgrensinger for bruken av virkemidlene. Innenfor disse rammene kan kommunen foreta prioriteringer.

Formålet med tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) er at det ut fra regionale og lokale prioriteringer blir stimulert til økt verdiskaping i skogbruket, samtidig som miljøverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner blir ivaretatt og videreutviklet.

Kommunene kan gjennom sin forvaltning av NMSK-midlene være en aktiv bidragsyter i arbeidet mot klimaendringer. Derfor er det viktig at kommunene fokuserer på foryngelsesplikten som et ledd i å bygge opp langsiktige skogressurser som binder CO₂.

NMSK-ordningen er nærmere omtalt lenger bak i dette dokumentet.

1.3 Viktige grunnlagsdokumenter/informasjonsbaser

Det er flere viktige dokumenter som legges til grunn ved prioritering av midler i SMIL- og NMSK-ordningene:

- Regionalt miljøprogram for landbruket i Telemark.
- Strategisk næringsplan for Grenland 2012 – 2015.
- Landbruksplan for Skien og Porsgrunn 2016 – 2025.

- Landbruksmelding for Siljan 2007 – 2019.
- Gjeldende kommuneplan for Skien, Porsgrunn og Siljan kommuner, arealdel.
- Naturbasen.
- AR5.
- Kulturminnebase, Askeladden.
- Forskrift om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket
- Forskrift om tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket

2 SMIL-ordningen

Stadig større arealer påvirkes av faktorer som utbygging og endrede rammevilkår i landbruket, og flere områder står i fare for å gro igjen. Det er derfor en utfordring å ivareta og utvikle kulturlandskapets verdier knyttet til biologisk mangfold, opplevelse og kulturarv. Det er også en utfordring å se disse verdiene i sammenheng, og som en del av et helhetlig og mangfoldig landskap.

Kulturlandskapsverdiene i kommunen er viktig, ivaretagelse av disse kan gjøres ved å

- hindre gjengroing
- bevare biologisk mangfold
- ivareta kulturminner og kulturmiljøer
- forenkle adkomst til viktige kulturlandskapsområder/utmark
- redusere klimautslipp og forurensing
- ivareta kulturlandskapet som ressurs for næringsutvikling, helse og trivsel.

2.1 Hva kan støttes?

Det kan søkes om og gis støtte til en rekke ulike tiltak.

- Tiltak som ivaretar biologisk mangfold og gammel kulturmark, og som tilrettelegger for økt biologisk mangfold.
- Tiltak som tilrettelegger for større tilgjengelighet og opplevelser i landskapet, og som holder verdifulle områder åpne.
- Tiltak som ivaretar kulturminner og kulturmiljøer, inkludert verneverdige bygninger gjennom skjøtsel, vedlikehold og istandsetting.
- Utbedring og supplering av hydrotekniske anlegg, herunder graving av åpen kanal til erstatning for eksisterende lukka avløp (gjenåpning av bekkelukkinger).
- Etablering og vedlikehold av fangdammer, andre økologiske rensetiltak og miljøplantinger.
- Omlegging fra drift med åpen åker til mer miljøvennlig og ekstensiv planteproduksjon på spesielt erosjonsutsatte arealer.
- Særskilte bygningsmessige miljøtiltak i eller i tilknytning til eksisterende driftsbygninger eller driftsopplegg.
- Andre tiltak som reduserer risiko for tap av plantevernmidler osv.

2.2 Prioritering av SMIL-tiltak

Ulike tiltak gis følgende prioritet:

Høy prioritet

- Områdetiltak – planlegging og tilretteleggingsprosjekter.
- Miljøtiltak – redusere avrenning, forurensing og klimautslipp.
- Tiltak som opprettholder og øker bruken av gammel kulturmark.
- Tiltak som fremmer biologisk mangfold.
- Tilrettelegge for større tilgjengelighet og opplevelser i jordbrukslandskapet

Middels prioritet

- Istandsetting av verneverdige bygninger i relasjon til landbruk

2.3 Områdetiltak - planlegging og tilretteleggingsprosjekter

Det kan innvilges tilskudd til prosjekter som leder fram til planer for konkrete tiltak som ivaretar natur- og kulturminneverdiene i kulturlandskapet. Det kan også innvilges tilskudd til gjennomføring av tiltak som bidrar til å hindre eller redusere forurensing eller risikoen for forurensing fra jordbruket.

Tilskudd innvilges på grunnlag av godkjente kostnadsoverslag ved planlegging, organisering og prosjektarbeid.

Det ytes engangstilskudd med inntil 100 % av godkjent kostnadsoverslag.

2.4 Kulturlandskapstiltak

Området omfatter tiltak som gjennom skjøtsel, vedlikehold og istandsetting ivaretar natur- og kulturminneverdiene i landskapet.

Ordningen omfatter

- a) bevare og fremme biologisk mangfold og gammel kulturmark
- b) bevaring av kulturminner og kulturmiljøer
- c) fremme tilgjengelighet og opplevelseskvalitet
- d) ta vare på verneverdige bygninger

2.4.1 Bevare og fremme biologisk mangfold og kulturmark.

Det kan søkes på tiltak for å ta vare på gammel kulturmark og biologisk mangfold knyttet til gammel kulturmark. Arealene skal holdes i hevd og driftsformer videreføres. Gammel kulturmark defineres som areal med vegetasjon som er utformet ved slått og beiting eller andre driftsformer gjennom en lang periode. Objekter som kommer inn under gammel kulturmark kan være urterik slåtteeeng, gamle beitemarker, strandeng m.m.

Objekter som kommer inn under tema biologisk mangfold er for eksempel vegetasjonssoner, damanlegg, bekk og bekkefar, våtmarksområde. Tiltakene som ivaretar planter og dyr i kulturlandskapet og bidrar til bevaring av deres leveområder og spredningsveier.

Aktiv beitebruk er etter vår vurdering det viktigste tiltaket vi har for å unngå gjengroing og fremme biologisk mangfold. Tiltak som fremmer beiting på gammel kulturmark vil bli høyt prioritert. Det kan søkes om støtte til oppsetting av gjerder, rydding og skjøtsel, som vil utgjøre en merkostnad eller merarbeid i forhold til det en kan regne med ved vanlig landbruksdrift.

Spesielt høyt prioriteres områder som er lokalt og nasjonalt viktige kulturlandskapsområder. Det vil også legges vekt på om området tiltaket ligger i er viktig for friluftslivet. Tiltak i områder som er godt synlige fra vei, har mye ferdsel eller som er nært til bosetting vil bli prioritert. Hvis det er nok midler tilgjengelig kan også andre områder få innvilget søknad om SMIL-midler.

2.4.2 Bevaring av kulturminner og kulturmiljøer.

Det kan søkes på tiltak som skal bidra til skjøtsel av vegetasjon på og omkring kulturminner og kulturmiljøer. Tiltak kan være vedlikehold, istandsetting, bevaring og planlagt bruk av kulturminner og kulturmiljøer som er en del av landbrukets kulturlandskap.

Eksempler på kulturminner

- Mindre bygninger i tilknytning til landbrukseiendommer.
- Gravhauger.
- Steingjerder.
- Gamle stier, veier og bruer.
- Jakt-/fiske- og fangstinnretninger, jernvinner, kull-/tjæremiler.
- Boplasser, hustufter, ruiner.

2.4.3 Fremme tilgjengelighet og opplevelseskvalitet.

Tiltak som skal bedre muligheten for ferdsel til fots og opplevelse av jordbrukets kulturlandskap gjennom friluftsliv og rekreasjon. Det er et mål å forenkle adkomst til skog, utmark og strandsoner gjennom tilrettelegging.

SMIL-tilskudd kan ikke brukes til etablering av parkeringsplasser.

Tilrettelegging og skjøtsel av kulturminner skal avklares med Telemark fylkeskommune, kulturminneforvaltningen.

Eksempel på tiltak som vil bli prioritert

- Stier med betydning for allmennheten, sammenhengende sti- og turvegnett i tilknytning til veier og viktige linjedrag i landskapet.
- Etablering, utbedring, rydding og vedlikehold av stier og turveier i jordbruksområder.
- Gamle, verneverdige eller fredete stier som har stor kulturhistorisk verdi.
- Merking av ferdselsårer og utarbeiding av enkel informasjon.

Det kreves skjøtselsplan for å sikre vedlikeholdet framover.

2.4.4 Ta vare på verneverdige bygninger

Tiltak skal bidra til utvendig istandsetting av mindre, verneverdige bygninger på landbrukseiendommer. Målet er å bevare helhetlige gårdsmiljø, byggeskikk, materialbruk og håndverkstekninger for ettertiden. Tiltak skal avklares med Telemark fylkeskommune.

Eksempler på tiltak og objekter

- Bygninger som inngår som viktige element i kulturmiljøer og kulturlandskapet.
- Bygninger som er representative for lokal byggeskikk.
- Bygninger som har tilknytning til tidligere driftsformer i landbruket.
- Utvendig bygningsmessig restaurering.
- Freda bygninger er ikke med, men har egne tilskuddsordninger.

Vilkår for å få tilskudd ved freds og verneverdige bygninger

- Mest mulig av bygningens opprinnelige elementer skal bevares, dvs. minst mulig endringer.
- Reparasjon framfor hel utskifting.
- Bruke tradisjonelle materialer, håndverksteknikker og farger fra bygningens historie.
- Det forutsettes at huset beholder sitt særpreg, ev. tilbakeføres til opprinnelig utseende.

2.5 Forurensingstiltak

Området omfatter tiltak for å redusere:

- Risikoen for erosjon på jordbruksarealer og i vannløp.
- Avrenning av næringsstoffer fra jordbruksarealer.
- Forurensede utslipp fra jordbruket til jord, luft og vann.

Tiltak hvor man tenker helhetlig for vassdrag med utfordringer prioriteres.

Omfatningen omfatter

- a) Hydrotekniske anlegg.
- b) Særskilte bygningsmessige tiltak.

2.5.1 Hydrotekniske anlegg

Dette omfatter eksisterende anlegg for oppsamling og transport av vann, også de som ikke fungerer tilfredsstillende mht. forurensing, erosjon og arealavrenning. Dette kan resultere i at vannet graver og fjerner jord og næringsstoffer fra dyrka jord eller i sleve vannløpet.

Eksempler på tiltak som kan prioriteres.

- Avskjæringsgrøfter.
- Terrengforming for bedre kontroll med overflatevann.

- Fangdammer.
- Forebygging mot erosjon.

Det skal legges vekt på tiltakets forventede effekt mht. erosjonsreduksjon. I åpne vassdrag kan tiltakene bidra til å opprettholde vannspeil også ved lav vannføring. Unngå avrenning av næringsstoffer til vann og vassdrag. Det må stilles strenge krav til planlegging, materialkvalitet og utførelse av tiltaket mht. å ta unna og tåle flomvannføring. Dette betyr bl.a. bruk av gjeldende standarder og typetegninger.

2.5.2 Særskilte bygningsmessige tiltak

Dette omfatter tiltak i og i tilknytning til driftsbygning eller driftsopplegg.

Følgende tiltak kan prioriteres.

Anlegg for oppsamling av avrenning fra rundballelagring, utesilo, foringsplasser og uteområder.

2.6 Begrensing av forurensing fra landbruket:

Kommunene har som en av sine strategier å redusere forurensing fra landbruket.

Konkrete tiltak:

Hesteholdet øker i omfang i kommunene. Mange hesteeiere driver ikke med planteproduksjon, og har derfor ikke egne arealer å spre hestegjødsel på. Ulovlig deponering er et problem, selv om det eksisterer godkjente anlegg for mottak av hestegjødsel i kommunene.

Tiltak: Ved etablering av nye rideanlegg og ved utvidelse av eksisterende anlegg kreves det at det legges fram planer for håndtering av hestegjødsel.

2.7 Søknader og søknadsfrister SMIL

Det skal benyttes søknadskjema som er utarbeidet av Landbruksdirektoratet. Det skal legges ved plan der miljøtiltak beskrives og kartfestes, og der det redegjøres for målene med prosjektet og tiltaket.

Søknadsskjemaer SMIL

Søknader om SMIL-midler sendes kommunen ved å bruke følgende skjemaer:

- Søknad om tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (LDIR-430)
- Søknad om regionalt miljøtilskudd (Altinn)
- Søknad om tilskudd til tiltak i beiteområder (SLF-431)
- Søknad om tilskudd til drenering (SLF-skjema)

Søknadsfrist for SMIL-midler annonseres på kommunens hjemmeside. Fristen er i dag 1. april og 1. september, og søknadene behandles og prioriteres samlet etter disse fristene. Søknader som ikke innvilges som følge av begrensninger i tilgjengelige midler tas med til behandling og prioritering ved seinere tildelinger.

3 Kommunal saksbehandling SMIL

Det innhentes uttalelse fra regional kulturminneforvaltning for søknader som gjelder ivaretagelse av kulturminner og kulturmiljøer, og for istandsetting, skjøtsel og vedlikehold av verneverdige bygninger.

Kommunen prioriterer søknader etter fastsatte retningslinjer/tiltaksstrategier, og fatter vedtak i SMIL-saker. De søknadene som har størst miljøeffekt vil bli prioritert høyest, sammen med søknader som gjelder områder med biologiske verdier og viktig kulturlandskap.

Klagerett.

Vedtak i søknad om tilskudd til miljøtiltak i jordbruket (SMIL) er enkeltvedtak som kan påklages, jf. forvaltningsloven kapittel 6.

Administrasjon, utbetaling og klage

- Grenland landbrukskontor er ansvarlig for gjennomgangen av søknadene og for godkjenning av arbeidet før tilskuddet betales ut.
- SMIL-tilskuddene utbetales etter hvert som tiltak er utført og godkjent, og innen rammen av budsjettet. Det kan foretas delutbetalinger på prosjekter, men minst 25 % av innvilget tilskudd holdes tilbake inntil arbeidet er fullført og sluttregnskap er godkjent.
- Udisponerte midler kan omfordeles til andre tiltak innen nevnte tilskuddsordninger.
- For søkere som ikke er registrert for merverdiavgift kan mva. inngå i tilskuddsgrunnlaget, for øvrig er tilskuddsgrunnlaget dokumenterte kostnader uten mva.
- Vedtak fattet av kommunen kan påklages til Fylkesmannen.

4 Prioriterte områder i Skien, Porsgrunn og Siljan.

Skien

Per i dag er det 15 områder med verdifullt kulturlandskap i Skien. Disse er knyttet til gjeldende arealdel i kommuneplanen og føres videre i den nye landbruksplanen. Også Miljøverndirektoratets naturbase kategoriserer kulturlandskap som nasjonalt, regionalt eller lokalt viktige. Nasjonalt viktig kulturlandskap i Skien er Gjerpensdalen og Luksefjell.

I Skien er Gjerpensdalen spesielt prioritert fordi dette området representerer et unikt kulturlandskap i nasjonal sammenheng. Et åpent, storskala jordbrukslandskap, spekket med kulturminner og kulturlandskapselementer som vegetasjonsbelter, treklynger, skogholt, bekkefar, gårdsanlegg og gårdsveier. Her ligger Børsesjø naturreservat, med særegen og verdifull fuglefauna. Fra Børsesjø renner elva Leirkup gjennom Gjerpensdalen. Jordbruk har vært drevet her siden bronsealder.

Øst for Gjerpensdalen finnes et småskala beitelandskap med setre, rester etter gammel drift og svært artsrike beitearealer. Dette er Plassen-Hørta-Akselåsen og Åsterød som på grunn av sine spesielt store biologiske og genetiske verdier ble valgt som områder til Arvesølvprosjektet og fikk

utarbeidet detaljert skjøtelsesplan. Til disse områdene grenser like verdifulle Gaupåsen-Løbergseter-Rustanområdet.

Jarseng er både viktig som kulturlandskap, lokalitet for viktige naturtyper, samt et bynært friluftsområde. Fjelldalen-Kleiva-Høgli er spennende småskala beitelandskap med flere verdifulle arter som er knyttet til eng som blir slått og beitet. Fossum-Mæla et sårbart område med mange fine gårdsanlegg, alleer og storskala jordbruk. Områdene på begge sider av Falkumelva har særlig stor verdi og kan bli viktige for bynært rekreasjon ved innpassing av stier. Luksefjell er et enhetlig område med svært verdifullt kulturlandskap og historie.

Porsgrunn:

I Porsgrunn er det 21 områder med verdifullt kulturlandskap. Spesielt viktige er Vallermyrene, Bjørkedalen, Oklungen, Marka, Håøya, Auen, Sandøya, Versvika, Berg og Lerstang, samt kalkfjellområdene på Eidangerhalvøya.

Siljan:

Grorud har en spesielt verdifull slått- og engmark med forekomst av den rødlistede plantearten solblom (*Arnica Montana*). Videre finnes viktige områder ved Opdalsvannet (viktig naturtype) og langs Siljanelva, samt på Holte, Kiste og Austad med herskapelig hagemarkslandskap dominert av gamle edelløvtrær, som eiketrær. Bjørndalen er et annet viktig åpen kulturlandskap med innslag av tørreng-arter. Alle områdene har betydning for bevaring av biologisk mangfold, landskapsbildet og kulturhistorie.

5 Tilskuddsordninger NMSK

Formålet med tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket er at det ut fra regionale og lokale prioriteringer blir stimulert til økt verdiskaping i skogbruket, samtidig som miljøverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner i skogen blir ivaretatt og videreutviklet.

5.1 Tilskudd til skogkultur

Etter forskrift om tilskudd til nærings og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) § 4 kan det gis tilskudd for å stimulere til utvikling av kvalitetsskog, herunder

- Foryngelsestiltak som planting, såing og markberedning
- Ungskogpleie
- Stammekvisting
- Tynning (dekke underskudd)
- Gjødsling av skog

Det er i planperioden fokusert på kvalitet og produksjonsfremmende tiltak. Ungskogpleietiltak som vegetasjonskontroll i foryngelsesfeltet, og senere avstandsregulering i ungsbogen er viktige tiltak for å oppnå tilfredsstillende tetthet, god utnyttelse av produksjonsevnen, samt god framtidig tømmerkvalitet.

Å sørge for tilfredsstillende foryngelse etter hogst er en lovpålagt plikt etter forskrift om bærekraftig skogbruk §§ 6-8. Prioritering av tilskudd til foryngelsestiltak vil derfor trolig ikke utløse vesentlig økt foryngelsesaktivitet. Tiltaket er derfor prioritert lavere enn ungskogpleie.

Tilskuddssatser fastsettes årlig i møte med kontaktutvalg for skogbruk i Skien, Porsgrunn og Siljan.

5.2 Tilskudd til miljøtiltak i skog

I områder der det drives skogbruk kan det gis tilskudd til å ivareta og videreutvikle miljøverdier til følgende tiltak:

- Dekning av merkostnader/tap ved gjennomføring av skjøtselstiltak.
- Delvis dekning av tap knyttet til langsiktig bevaring av spesielle miljøverdier.
- Dekning av merkostnader ved skogsdrift for å unngå veibygging i spesielle områder.

Vilkåret er at miljøverdiene kan påvises og merkostnader er tilstrekkelig dokumentert. Tiltak må være forhåndsgodkjent, og tilskuddet størrelse vurderes i hvert tilfelle.

Det er i planperioden fokusert på tiltak for dekning av merkostnader/tap ved gjennomføring av skjøtselstiltak. Aktuelle tiltak er:

- Ivareta viktige rovfugllokaliteter i skog.
- Ivareta og utvikle viktige stier og ferdselsårer for friluftsliv.

- Ivareta og utvikle viktige nøkkelbiotoper i skog.

5.3 Tilskudd til andre tiltak i skogbruket

Gjelder fellestiltak og prosjekter som bidrar til å utvikle skogbruket i en kommune eller region, og har som mål å øke aktiviteten og ressursutnyttelsen i og fra skogen. For eksempel aksjonsrettede skogkulturprosjekter, fellestiltak for økt avvirkning m.m.

Det er i planperioden ikke fokusert på gjennomføring av andre aktivitetsskapende tiltak.

5.4 Tilskudd til bygging og ombygging av skogsveier

Tilskuddsmidler til bygging og ombygging av skogsveier forvaltes og tildeles av Fylkesmannen i Telemark. Formålet med denne ordningen er å kunne vurdere og prioritere veiprosjekter uavhengig av kommunegrenser. Kommunes rolle er å motta og forberede søknadene, samt ev. gi kommunens vurdering av tiltaket før søknaden oversendes til Fylkesmannen. Det kan bare gis tilskudd til veier som er godkjent etter den til enhver gjeldende forskrift om planlegging og godkjenning av veier til landbruksformål.

Fylkesmannen har utarbeidet retningslinjer for søknader om tilskudd til bygging av skogsveier i Telemark (sist revidert 24.1.2014). For informasjon om krav til søknad, prioritering av skogsveier med tilskudd, fastsetting av prosentsats for tilskudd, samt andre forhold og forutsetninger, vises det til retningslinjene.

5.5 Tilskudd til drift med taubane, hest o.a.

Tilskuddsmidler til drift med taubane, hest o.a. forvaltes og tildeles av Fylkesmannen i Telemark. Det er en forutsetning for å motta tilskudd at det er foretatt miljøregistrering. Det skal søkes på egne søknadsskjema.

6 Prioritering av NMSK-tiltak

Formål

Formålet med tilskuddene er å stimulere til økt skogproduksjon og verdiskapning, samtidig som miljøverdier knyttet til biologisk mangfold, landskap, friluftsliv og kulturminner i skogen blir ivaretatt og videreutviklet. Det skal gjøres en årlig vurdering av aktivitetsnivået i skogbruket og behov for tilskuddsmidler innen ulike skogkulturtiltak og miljøtiltak i skogbruket.

Tilskuddsmidler til bygging av landbruksveg og drift med taubane, hest o.a. forvaltes av Fylkesmannen og er derfor ikke del av kommunens prioritering.

Høy prioritet

- Tilskudd til mekanisk etterarbeid (vegetasjonsrydding) i plantefelt.
- Tilskudd til avstandsregulering i ungskog.

Middels prioritet

- Tilskudd til dekning av merkostnader eller tap ved gjennomføring av skjøtselstiltak for å ivareta og utvikle miljøverdier.
- Tilskudd til foryngelse av skog (skogplanting og markberedning).

Lav prioritet

- Tilskudd til stammekvisting.
- Tilskudd til tynning (dekke underskudd).
- Tilskudd til gjødsling av skog.

7 Søknader og søknadsfrister NMSK

Det skal benyttes ulike søknadsskjemaer for ulike tiltak, disse finnes på Landbruksdirektoratets nettsider. Søknadene sendes kommunen.

- Søknad om tilskudd til vegbygging (SLF 903)
- Søknad om utbetaling av skogfond og tilskudd til skogkultur (SLF-909)
- Søknad om tilskudd til miljøtiltak i skog (SLF-911)
- Søknad om tilskudd til drift med taubane, hest o.a. (SLF-916)
- Søknad om tilskudd til tynning (SLF-917)
- Søknad om tilskudd til skogkultur behandles fortløpende fram til frist 15. november.
- Søknad om tilskudd til miljøtiltak i skog: 1. oktober
- Søknad om tilskudd til bygging/ombygging av landbruksveier: 10. februar. Dersom det er ubrukte midler etter fristen settes ny frist til 10. april og ev. deretter 30. august.

7.1 Kommunal saksbehandling NMSK

Søknader om tilskudd til skogkultur, samt søknad om tilskudd til miljøtiltak i skog behandles av kommunen i henhold til Lov om skogbruk og Forskrift om tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket.

Søknad om tilskudd til bygging/ombygging av landbruksvei sendes til kommunen. Kommunen gjør en vurdering av søknadene før de oversendes til Fylkesmannen i Telemark for endelig behandling og vedtak.

Tilskudd til skogkultur endrer ikke bruken av arealet, og berører dermed ikke naturmangfold, jf. naturmangfoldloven (nml.) § 7. Dette innebærer at det ikke skal gjøres vurderinger etter nml. §§ 8 – 12. Alle søknader om tilskudd til skogsveier og miljøtiltak i skog vurderes etter naturmangfoldloven §§ 8 – 12.

Klagerett.

Vedtak i søknad om tilskudd til miljøtiltak i jordbruket (SMIL) og søknad om tilskudd til nærings- og miljøtiltak i skogbruket (NMSK) er enkeltvedtak som kan påklages, jf. forvaltningsloven kapittel 6.

Administrasjon, utbetaling og klage

- Grenland landbrukskontor er ansvarlig for gjennomgangen av søknadene og for godkjenning av arbeidet før tilskuddet betales ut.
- NMSK-tilskudd til skogkultur utbetales til skogeiers skogfond tre ganger per år (vår, sommer, høst). Grunnlag for tilskudd er innrapportert og registrert skogkulturarbeid i skogfondsystemet. Skjema «Utbetaling av skogfond og søknad om tilskudd til skogkultur» eller tilsvarende benyttes.
- Søknad om tilskudd til bygging/ombygging av skogsveier sendes først til kommunen til behandling før de oversendes Fylkesmannen til endelig behandling og vedtak.
- Det kan bare gis tilskudd til veier som er godkjent etter den til enhver tid gjeldende forskrift om planlegging og godkjenning av veier til landbruksformål. Utbetaling av tilskudd skjer primært på grunnlag av godkjent regnskap etter at tiltaket er ferdigstilt og resultatkontroll er gjennomført. Ved behov kan det imidlertid tillates utbetaling av tilskudd underveis i byggeprosessen basert på foreløpig regnskap og vurdering av arbeidet som er gjennomført.
- Udisponerte midler kan omfordeles til andre tiltak innen nevnte tilskuddsordninger.
- For søkere som ikke er registrert for merverdiavgift kan moms inngå i tilskuddsgrunnlaget, for øvrig er tilskuddsgrunnlaget dokumenterte kostnader uten moms.
- Vedtak fattet av kommunen kan påklages til Fylkesmannen.